

KOSANA BEKER
TIJANA MILOŠEVIĆ
ANDRIJANA ČOVIĆ

SIGURNE KUĆE

KAPACITETI ZA PRUŽANJE PRISTUPAČNE
I DOSTUPNE USLUGE ŽENAMA
SA INVALIDITETOM

STANJE U SRBIJI – POLAZNA ANALIZA

KOSANA BEKER
TIJANA MILOŠEVIĆ
ANDRIJANA ČOVIĆ

SIGURNE KUĆE

KAPACITETI ZA PRUŽANJE PRISTUPAČNE
I DOSTUPNE USLUGE ŽENAMA
SA INVALIDITETOM

STANJE U SRBIJI – POLAZNA ANALIZA

This publication is produced with funding from the UN Trust Fund, however the views expressed and the content included does not imply official endorsement or acceptance by the United Nations.

Autorke:

Kosana Beker
Tijana Milošević
Andrijana Čović

Istraživačice:

Maja Mirkov
Marijana Jović

Dizajn:

Mladen Petrović

Štampa:

Jovšić Printing Centar

Tiraž:

500 primeraka

Beograd, novembar 2020. godine

U okviru projekta „Pristupačnost usluga ženama sa invaliditetom koje su preživele nasilje u rezidencijalnim ustanovama“ koji realizujemo uz podršku Fonda Ujedinjenih nacija za suzbijanje nasilja nad ženama.

Funded by

SADRŽAJ

UVOD	5
1. DISKRIMINACIJA ŽENA SA INVALIDITETOM	7
1.1. Međunarodni pravni okvir.....	7
1.2. Pravni okvir Republike Srbije.....	9
1.3. Opis stanja.....	11
2. NASILJE PREMA ŽENAMA SA INVALIDITETOM	17
2.1. Međunarodni pravni okvir.....	17
2.2. Pravni okvir Republike Srbije.....	20
2.3. Opis stanja.....	24
3. SIGURNE KUĆE KAO USLUGA PODRŠKE ZA ŽENE U SITUACIJI RODNO ZASNOVANOG NASILJA	31
3.1. Međunarodni pravni okvir.....	31
3.2. Pravni okvir Republike Srbije.....	33
3.3. Standardi rada sigurnih kuća i kriterijumi za prijem.....	34
4. PRISTUPAČNOST I DOSTUPNOST USLUGE SIGURNIH KUĆA ŽENAMA SA INVALIDITETOM	43
4.1. Međunarodni pravni okvir.....	43
4.2. Pravni okvir Republike Srbije.....	44
4.3. Opis stanja.....	44
4.3.1. Glavni izazovi u radu sigurnih kuća.....	45
4.3.2. Pristupačnost i dostupnost usluga sigurnih kuća ženama sa invaliditetom.....	50
4.4. Šta nam pokazuju ova istraživanja.....	55
5. Rezultati istraživanja o dostupnosti i pristupačnosti sigurnih kuća u Srbiji ženama sa invaliditetom	59
5.1. Metodologija istraživanja.....	60

5.2. Rezultati istraživanja i interpretacija	63
Podaci o ustanovi i korisnicama	63
Zaposleni u sigurnim kućama.....	65
Prijem u sigurnu kuću	68
Dostupnost i pristupačnost usluge sigurne kuće	71
Boravak u sigurnoj kući.....	73
Saradnja sa drugim institucijama	76
Specifičnosti sigurnih kuća/prihvatišta koje vode nevladine organizacije.....	77
6. ZAKLJUČAK I PREPORUKE	79
LITERATURA	83

UVOD

Sveobuhvatno istraživanje obima, oblika i manifestacija nasilja prema ženama sa mentalnim invaliditetom u rezidencijalnim ustanovama realizovano je tokom 2016-2017. godine.¹ U okviru ovog istraživanja anketirane su 23 organizacije civilnog društva koje pružaju usluge ženama u situaciji nasilja i to: individualnu i grupnu psihološku podršku i savetovanje za žene žrtve nasilja i žene koje su i dalje u riziku od nasilja, SOS telefon, pravnu podršku, ekonomsko osnaživanje, humanitarnu i medicinsku pomoć. Rezultati istraživanja pokazuju da postoje određene prepreke i izazovi u pružanju usluga ženama sa invaliditetom, od kojih su najčešći: arhitektonska nepristupačnost organizacija i institucija (policija, centri za socijalni rad, sigurne kuće); finansijske teškoće u obezbeđivanju specijalizovanih usluga (npr. prevoditeljke za znakovni jezik, informativni paketi na Brajevom pismu ili u prilagođenom formatu); finansijska (ne)održivost usluga i nedostatak ljudskih resursa i senzibilisanih stručnjaka u institucijama. Pored toga, osobe koje pružaju podršku navode da često ne mogu da sagledaju problem u celini, da nisu dovoljno senzibilisane za adekvatan psihološki pristup ženama sa invaliditetom i da nemaju iskustva u radu sa ženama sa invaliditetom, pa upućuju žene na organizacije koje pružaju usluge ženama sa invaliditetom, kako ne bi pogrešile u pristupu i informisanju prilikom pružanja podrške. Takođe, višestruka diskriminacija predstavlja veliki izazov u pružanju usluga, naročito kada su u pitanju žene sa invaliditetom romske nacionalnosti.

Sigurne kuće su usluga namenjena ženama u situacijama nasilja, ali se o kapacitetima sigurnih kuća za pružanje usluge ženama sa invaliditetom zna veoma malo jer ovo pitanje nije bilo u fokusu istraživanja. Zbog toga je cilj ove polazne analize da kroz pregled međunarodnog i domaćeg pravnog okvira, dostupnih istraživanja i izveštaja, kao i kroz

1 Opširnije: Biljana Janjić i Dragana Ćirić Milovanović, *Ovde i zidovi imaju uši*, MDRI-S, Beograd, 2017, str. 59-60

istraživanje o dostupnosti i pristupačnosti usluge sigurnih kuća ženama sa invaliditetom u Srbiji sagleda kapacitete sigurnih kuća, odnosno, da analizira da li sigurne kuće u Srbiji pružaju pristupačnu i dostupnu uslugu ženama sa invaliditetom.

Kako bi se sagledale teškoće sa kojima se suočavaju žene sa invaliditetom kojima je potrebna usluga sigurnih kuća, najpre je predstavljen položaj žena sa invaliditetom u društvu, posebno njihova izloženost višestrukoj diskriminaciji i rodno zasnovanom nasilju, uprkos sasvim solidnom međunarodnom i nacionalnom zakonodavnom okviru. Nakon toga je predstavljen koncept usluge sigurnih kuća, standardi i kriterijumi za obezbeđivanje usluga sigurnih kuća i analizirane su prepreke i izazovi u pružanju ove usluge ženama sa invaliditetom. Imajući to u vidu, analiza je podeljena na četiri celine: diskriminacija žena sa invaliditetom; nasilje prema ženama sa invaliditetom; sigurne kuće kao usluga podrške za žene u situaciji nasilja i pristupačnost i dostupnost usluge sigurnih kuća ženama sa invaliditetom.

Kroz sagledavanje položaja žena sa invaliditetom u društvu, posebno kada je reč o njihovoj izloženosti višestrukoj diskriminaciji i nasilju, mogu se sagledati razlozi zbog kojih se mnoge žene sa invaliditetom širom sveta i u Srbiji, posebno žene sa intelektualnim i psihosocijalnim invaliditetom i žene sa istorijom institucionalizacije suočavaju sa brojnim preprekama u pristupu sigurnim kućama.

1 | DISKRIMINACIJA ŽENA SA INVALIDITETOM

1.1. Međunarodni pravni okvir

Konvencijom Ujedinjenih nacija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)² diskriminacija žena je definisana kao svaka razlika, isključenje ili ograničenje u pogledu pola, što ima za posledicu ili cilj da ugrozi ili onemogući priznanje, ostvarenje ili vršenje ljudskih prava i osnovnih sloboda žena na političkom, ekonomskom, društvenom, kulturnom, građanskom ili drugom polju, bez obzira na njihovo bračno stanje, na osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena. **Opštom preporukom broj 18: Žene sa invaliditetom**,³ CEDAW komitet je pozvao države članice da u periodičnim izveštajima dostave informacije o ženama sa invaliditetom i merama preduzetim u vezi sa njihovim položajem, uključujući i mere koje im omogućavaju jednaku dostupnost obrazovanja i zapošljavanja, zdravstvenim uslugama i socijalnom osiguranju i koje im omogućavaju da učestvuju u svim oblastima društvenog i kulturnog života.

U preambuli **Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom**⁴ izražena je zabrinutost zbog teških uslova sa kojima se suočavaju osobe sa invaliditetom koje su izložene višestrukim i teškim oblicima diskriminacije,

2 Zakon o ratifikaciji Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena. „Sl. list SFRJ – Međunarodni ugovori“, broj 11/81

3 Komitet za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena, Opšta preporuka br. 18 – Žene sa invaliditetom, 1991

4 Zakon o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, „Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br. 42/2009

između ostalog i na osnovu pola,⁵ a od država članice se zahteva da zabrane diskriminaciju na osnovu invaliditeta i garantuju osobama sa invaliditetom jednaku i delotvornu zaštitu od diskriminacije po svim osnovima. Među osnovnim načelima ove konvencije su zabrana diskriminacije i ravnopravnost žena i muškaraca.⁶ Konvencijom je ukazano da su žene i devojčice sa invaliditetom izložene višestrukoj diskriminaciji, pa se od država zahteva da preduzmu mere kako bi im obezbudile potpuno i ravnopravno ostvarivanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao i potpun razvoj, napredak i osposobljavanje žena, u cilju vršenja i uživanja ljudskih prava i osnovnih sloboda.⁷ Pored toga, države se obavezuju da usvoje neposredne, efikasne i odgovarajuće mere za borbu protiv stereotipa, predrasuda i štetnih praksi u odnosu na osobe sa invaliditetom, uključujući one zasnovane na polu i starosnom dobu, u svim sferama života.⁸ U **Opštem komentaru broj 3: Žene i devojčice sa invaliditetom**⁹ konstatovano je da se žene i devojčice sa invaliditetom suočavaju sa preprekama u većini oblasti društvenog života, a te prepreke dovode do višestrukih oblika diskriminacije koji se međusobno prepliću, posebno u pogledu jednakog pristupa obrazovanju i ekonomskim mogućnostima, društvenom učešću, pristupu pravdi i jednakosti pred zakonom, učestvovanju u političkom životu i kontroli nad sopstvenim životom (npr. zdravstvena zaštita, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje, odlučivanje o tome gde će i sa kim živeti i sl). Stereotipi povezani sa rodnom i invaliditetom veoma su složeni i često štetni za žene sa invaliditetom, a uključuju ideje o tome:

- ✓ da su one teret drugima, tj. da o njima neko mora da se brine, da su uzrok problema, nesreće i odgovornosti ili da zahtevaju zaštitu;
- ✓ da su ranjive, tj. da ih smatraju nezaštićenim, zavisnim od drugih ili nesigurnim;

5 Na osnovu rase, boje kože, pola, jezika, veroispovesti, političkog ili drugog ubeđenja, nacionalnog, etničkog, autohtonog ili socijalnog porekla, imovinskog stanja, rođenja, starosnog doba ili drugog statusa.

6 Član 3. Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom

7 Član 6. Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom

8 Član 8. stav 1. tačka (b) Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom

9 Komitet za prava osoba sa invaliditetom, Opšti komentar br. 3 – Žene i devojčice sa invaliditetom, CRPD/C/GC/3 od 2. septembra 2016. godine

- ✓ da su žrtve, odnosno, smatra se da pate, da su pasivne i bespomoćne;
- ✓ da su inferiorne, odnosno, smatraju ih nesposobnim, nepodobnim, slabim ili bezvrednim;
- ✓ da imaju seksualnu „abnormalnost“, tj. za njih se vezuje stereotip da su aseksualne, neaktivne, preaktivne, nesposobne ili seksualno perverzne;
- ✓ da su mistične ili zlokobne, odnosno, stereotipizovane su kao uklete, opsednute duhovima, veštice, osobe koje nanose štetu ili donose dobru ili lošu sreću.

1.2. Pravni okvir Republike Srbije

Ustav Republike Srbije¹⁰ jemči ravnopravnost žena i muškaraca i obavezuje državu da vodi politiku jednakih mogućnosti.¹¹ Zabranjena je svaka diskriminacija, neposredna ili posredna, po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta.¹²

Zakonom o zabrani diskriminacije¹³ propisano je da diskriminacija i diskriminatorno postupanje označavaju svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva), u odnosu na lica ili grupe kao i na članove njihovih porodica, ili njima bliska lica, na otvoren ili prikriven način, a koji se zasniva na rasi, boji kože, precima, državljanstvu, nacionalnoj pripadnosti ili etničkom poreklu, jeziku, verskim ili političkim ubeđenjima, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, imovnom stanju, rođenju, genetskim osobenostima, zdravstvenom stanju, invaliditetu, bračnom i porodičnom statusu, osuđivanosti, starosnom dobu, izgledu, članstvu u političkim, sindikalnim i drugim organizacija-

10 Ustav Republike Srbije, „Službeni glasnik RS“, br. 98/2006

11 Član 15. Ustava RS

12 Član 21. Ustava RS

13 Zakon o zabrani diskriminacije, „Službeni glasnik RS“, br. 22/2009 (u daljem tekstu: ZZD)

ma i drugim stvarnim, odnosno pretpostavljenim ličnim svojstvima.¹⁴ Diskriminacija postoji ako se postupa protivno načelu ravnopravnosti polova, odnosno, načelu poštovanja jednakih prava i sloboda žena i muškaraca u političkom, ekonomskom, kulturnom i drugom aspektu javnog, profesionalnog, privatnog i porodičnog života, azabranjeno je uskraćivanje prava ili javno ili prikriveno priznavanje pogodnosti u odnosu na pol ili zbog promene pola. Zabranjeno je i fizičko i drugo nasilje, eksploatacija, izražavanje mržnje, omalovažavanje, ucenjivanje i uznemiravanje s obzirom na pol, kao i javno zagovaranje, podržavanje i postupanje u skladu sa predrasudama, običajima i drugim društvenim obrascima ponašanja koji su zasnovani na ideji podređenosti ili nadređenosti polova, odnosno stereotipnih uloga polova.¹⁵ Takođe, diskriminacija postoji ako se postupa protivno načelu poštovanja jednakih prava i sloboda osoba sa invaliditetom u političkom, ekonomskom, kulturnom i drugom aspektu javnog, profesionalnog, privatnog i porodičnog života.¹⁶

Zakonom o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom¹⁷ propisano je da organ javne vlasti ne sme svojom radnjom ili propuštanjem diskriminirati osobe sa invaliditetom, što obuhvata: uskraćivanje prava osobi sa invaliditetom, ako se ovo pravo u istim okolnostima priznaje osobama bez invaliditeta; postavljanje posebnih uslova za ostvarivanje prava osobi sa invaliditetom, osim ako takve uslove ne opravdavaju razlozi opšte, lične i imovinske bezbednosti koje organ javne vlasti mora posebno naznačiti; uskraćivanje prava u okviru diskrecionog ovlašćenja, ako je do uskraćivanja došlo zbog invaliditeta podnosioca zahteva i vođenje postupka ostvarivanja prava osoba sa invaliditetom na način koji faktički onemogućuje ili znatno otežava ostvarenje prava.¹⁸ Zabranjena je diskriminacija na osnovu invaliditeta u pogledu dostupnosti usluga i pristupa objektima u javnoj upotrebi

14 Član 2. stav 1. tačka 1. ZZD

15 Član 20. ZZD

16 Član 26. stav 1. i 2. ZZD

17 Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, „Sl. glasnik RS“, br. 33/2006 i 13/2016 (u daljem tekstu: ZSDOSI)

18 Član 11. stav 1. i 2. ZSDOSI

i javnim površinama,¹⁹ kao i postavljanje posebnih uslova osobama sa invaliditetom za vršenje roditeljskog prava.²⁰ **Zakonom o zaštiti lica sa mentalnim smetnjama**²¹ zabranjena je diskriminacija osoba sa mentalnim smetnjama, na osnovu niza ličnih svojstava, uključujući i pol.²²

Zakonom o ravnopravnosti polova²³ jemči se ravnopravnost polova, u skladu sa opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, potvrđenim međunarodnim ugovorima, Ustavom i zakonima.²⁴ **Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine sa akcionim planom za period od 2016. do 2018. godine**²⁵ prepoznaje žene sa invaliditetom kao višestruko diskriminisanu grupu čiji položaj je potrebno unaprediti na tržištu rada, u pogledu učešća u javnom životu a posebno naglašava da je potrebno preduzimati neophodne mere koje garantuju potpunu i efikasnu realizaciju prava žena sa invaliditetom na seksualno i reproduktivno zdravlje otklanjanjem predrasuda, obukom medicinskog osoblja i povećanjem broja adekvatno opremljenih zdravstvenih objekata.

1.3. Opis stanja

Prema Popisu iz 2011. godine, oko 8% stanovništva u Srbiji su osobe sa invaliditetom, a žena je znatno više (58%) nego muškaraca (42%).²⁶ Žene sa invaliditetom su diskriminisane u svim oblastima javnog i privatnog života, nevidljive su u javnom životu, nailaze na prepreke

19 Član 13. stav 1. ZSDOSI

20 Član 30. st. 2. tač. 3. ZSDOSI

21 Zakon o zaštiti lica sa mentalnim smetnjama, „Službeni glasnik RS“, br. 45/2013 (u daljem tekstu: ZZLMS)

22 Član 4. ZZLMS

23 Zakon o ravnopravnosti polova, „Službeni glasnik RS“, br. 104/2009 (u daljem tekstu: ZRP)

24 Član. 2. st. 1. ZRP

25 Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine sa akcionim planom za period od 2016. do 2018. godine, „Službeni glasnik RS“, br. 4/2016“

26 *Žene i muškarci u Republici Srbiji*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2017, str. 28

u obrazovanju, zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti, siromašnije su i više nezaposlene od muškaraca sa invaliditetom, žrtve su psihičkog, fizičkog, seksualnog, ekonomskog i institucionalnog nasilja, prisutni su stereotipi i predrasude u vezi sa njihovim rodnim ulogama, posebno u vezi sa bračnim i porodičnim odnosima i roditeljstvom.²⁷ Žena je u našem društvu definisana u odnosu na sposobnost da ispunjava tradicionalne rodne uloge, odnosno, da bude uzorna supruga, dobra majka, brižna prema svim članovima porodice, dobra domaćica i seksualno poželjna. Imajući u vidu stereotip da žene sa invaliditetom, zbog svog invaliditeta, nisu u mogućnosti da ispunjavaju te uloge na očekivan i društveno prihvatljiv način, društvo im osporava pravo na seksualnost, ljubav, brak, materinstvo i lično potvrđivanje.²⁸ Zbog toga mnoge devojčice sa invaliditetom odrastaju slušajući poruke da nisu dovoljno vredne, verujući da zaslužuju uvrede, pretnje, diskriminaciju i nasilje.²⁹ Ukoliko gledaju sebe očima drugih, one mogu početi da veruju da nemaju prava da budu voljene i da treba da budu i ostanu nevidljive za društvo u kojem žive. Porodica i društvo uče devojčice sa invaliditetom rodnim ulogama, ali im istovremeno šalju poruku da one te uloge neće moći da ispune, da nikada neće biti „prave“ žene i da će ih okolina uvek posmatrati kroz njihov invaliditet.³⁰

Mnoge žene sa fizičkim invaliditetom vode izolovan život, često ne mogu da izađu iz svojih domova ili su čak i unutar njih „skućene“ zbog raznih prepreka.³¹ Nedostatak prilagođenosti i odsustvo pristupačnih objekata uskraćuje ženama sa invaliditetom uživanje slobode kretanja, a nepristupačne su i službe koje treba da pružaju usluge/podršku ženama, kao i javni prevoz koji je važan faktor za učešće u društvu. Žene uopšte, a žene sa invaliditetom posebno, manje su mobilne od

27 *Poseban izveštaj o diskriminaciji žena*, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Beograd, 2015, str. 252

28 Olivera Ilkić i Lepojka Čarević Mitanovski, *Žene sa invaliditetom – nevidljive žrtve nasilja*, ...IZ KRUGA – organizacija za zaštitu i podršku ženama sa invaliditetom Srbije, Beograd, 2008, str. 14

29 Ibid.

30 Ibid.

31 Rannveig Traustadottir i dr, *Prepreke za jednakost – dvostruka diskriminacija žena sa invaliditetom*, Centar za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije, Beograd, 2004, str. 14

muškaraca jer imaju manje mogućnosti da kupe vozilo, više vremena provode u kući zbog društvenih i kulturoloških normi ponašanja, a smatra se da im prete veća opasnost na ulici, posebno noću. Javni prevoz je često nepristupačan, nekomforan i opasan za žene koje putuju same, dok je taksi prevoz skup i pojedine žene se u njemu ne osećaju sigurno, posebno ako je taksi vozilo bez odgovarajućih oznaka.³²

Poseban problem za žene sa invaliditetom predstavlja neadekvatan pristup zdravstvenoj zaštiti i pravima, na primer nedostatak informacija o HIV infekciji, karcinomu dojke i grlića materice jer se ove informacije ne smatraju važnim za žene sa invaliditetom i ne pružaju se u pristupačnim i prilagođenim formatima. Informacije o seksualnosti su često ograničene, odnosno, neretko se uskraćuju devojkama i mladim ženama sa invaliditetom jer se uobičajeno smatra da se one nikad neće udati. Pored poricanja prava žena sa invaliditetom na seksualnost, ovakvo uskraćivanje prava može dovesti i do neplanirane trudnoće, polno prenosivih bolesti i partnerskog nasilja.³³

Žene sa mentalnim invaliditetom su u još lošijem položaju i trpe dodatnu stigmatizaciju u društvu, posebno kada su trudne ili imaju decu. One se doživljavaju kao nestabilne majke kojima treba oduzeti decu, a ova stigma je u veoma uskoj vezi sa rodnim ulogama koje jasno određuju ženino mesto u društvu, odnosno, žena je ta koja treba da podiže decu i da bude „uzor“ u ispunjavanju moralnih i tradicionalnih vrednosti na način na koji društvo u kojem živi to očekuje od nje.³⁴

Osobe sa mentalnim invaliditetom u Srbiji su u riziku od oduzimanja poslovne sposobnosti, pa iako istraživanja ne pokazuju da se ženama sa invaliditetom oduzima poslovna sposobnost u većoj meri od muškaraca sa invaliditetom, posledice lišavanja poslovne sposobnosti nesrazmerno pogađaju žene sa mentalnim invaliditetom. Poslovna sposobnost je sposobnost donošenja odluka o sopstvenim pravima i obavezama i predstavlja uslov za ostvarivanja mnogih drugih prava, uključujući pravo na jednako priznanje pred zakonom, na pravnu ličnost i u širem

32 Ibid.

33 Ibid.

34 Kosana Beker i Tijana Milošević, *Poslovna sposobnost: Sudska praksa i zakoni u Srbiji u 2016. godini*, Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S, Beograd, 2016, str. 29

smislu prava na privatnost, porodični život i druga osnovna ljudskih prava.³⁵ Prema rezultatima istraživanja sudske prakse, u periodu 2013-2016, vodilo se 5280 sudskih postupaka za lišenje poslovne sposobnosti, a u 90% slučajeva osobe su potpuno ili delimično lišene poslovne sposobnosti.³⁶ Ovo ukazuje da je praksa lišenja poslovne sposobnosti i dalje veoma rasprostranjena u Srbiji,³⁷ kao i da najviše pogađa osobe sa intelektualnim i psihosocijalnim invaliditetom. Osobama lišenim poslovne sposobnosti postavlja se staratelj, što znači da neko drugi odlučuje u njihovo ime, odnosno, one gube pravo na odlučivanje o sopstvenim životima i dovedene su u stanje „građanske smrti“.³⁸ CEDAW komitet je izrazio zabrinutost zbog režima starateljstva koji ograničava poslovnu sposobnost mnogim ženama sa invaliditetom, zbog čega ne mogu stupiti u brak, zasnovati porodicu, pristupiti pravdi ili glasati i preporučio je Srbiji da ukine sve zakonske odredbe kojima se ograničava poslovna sposobnost žena na osnovu invaliditeta.³⁹

Osobe lišene poslovne sposobnosti u povećanom su riziku od institucionalizacije, što znači da mogu biti smeštene u rezidencijalnu ustanovu protiv svoje volje jer o mestu stanovanja odlučuje staratelj.⁴⁰ Istraživanja pokazuju da određeni broj žena sa invaliditetom ne prijavljuje partnersko nasilje iz straha od institucionalizacije, što znači da odlučuju da nastave život sa nasilnikom kako bi izbegle život u rezidencijalnoj ustanovi,⁴¹ koji odlikuje nedostatak privatnosti, nemogućnost odlučivanja o sopstvenom životu, društvena isključenost, nepoštovanje osnovnih ljudskih prava i dostojanstva, kao i visok rizik od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja. Iako precizni podaci nisu dostupni, većina

35 *Poseban izveštaj o diskriminaciji žena*, str. 256

36 Kosana Beker i Tijana Milošević, *Poslovna sposobnost: Sudska praksa i zakoni u Srbiji u 2016. godini*, Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S, Beograd, 2016, str. 29

37 74% osoba je potpuno lišeno poslovne sposobnosti, 11% delimično, u 6% slučajeva je produženo roditeljsko pravo, a poslovna sposobnost je vraćena u samo 3% slučajeva.

38 *Poseban izveštaj o diskriminaciji žena*, str. 256

39 *Zaključna zapažanja o četvrtom periodičnom izveštaju Srbije*, Komitet za eliminaciju diskriminacije žena, CEDAW/C/SRB/CO/4, 8. mart 2019. godine

40 Kosana Beker i Tijana Milošević, 2017, op.cit, str. 112

41 Ibid.

žena sa intelektualnim i psihosocijalnim invaliditetom u institucijama lišena je poslovne sposobnosti, zbog čega ne mogu samostalno da odluče da napuste instituciju, kao ni da odlučuju o lečenju, medicinskim intervencijama, trudnoći, roditeljstvu i partnerskim odnosima. Uskraćivanje prava na informisano odlučivanje o važnim životnim pitanjima degradira i poništava ove žene kao ravnopravna ljudska bića i dodatno ih vodi u rizik od različitih prisilnih intervencija.⁴²

42 Biljana Janjić i Dragana Ćirić Milovanović, op.cit, str. 7-8

2 | NASILJE PREMA ŽENAMA SA INVALIDITETOM

2.1. Međunarodni pravni okvir

Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici⁴³ (Istanbulska konvencija) prvi je obavezujući međunarodni dokument u vezi sa sprečavanjem nasilja prema ženama. Konvencijom je ukazano da je nasilje prema ženama manifestacija istorijski nejednakih odnosa moći između žena i muškaraca koji su doveli do dominacije muškaraca i diskriminacije žena, kao i do sprečavanja napredovanja žena u punoj meri, te je nasilje prema ženama prepoznato kao kao jedan od ključnih društvenih mehanizama kojim se žene primoravaju da budu u podređenom položaju u odnosu na muškarce. Ratifikacijom ove konvencije, Srbija se obavezala da obezbedi punu primenu njenih odredaba, bez diskriminacije po bilo kom osnovu,⁴⁴ kao i da preduzme neophodne mere u promociji promena društvenih i kulturnih obrazaca ponašanja žena i muškaraca s ciljem iskorenjivanja predrasuda, običaja, tradicije i drugih praksi koje se zasnivaju na ideji inferiornosti žena, odnosno, na stereotipnim ulogama žena i muškaraca.⁴⁵ Odredba kojom je zabranjena

43 Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, „Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br. 12/2013 (u daljem tekstu: Istanbulska konvencija)

44 Član 4. stav 3. Istanbulske konvencije

45 Član 12. stav 1. i 3. Istanbulske konvencije

diskriminacija zahteva uvođenje posebnih mera, odnosno, uključivanje ranjivih grupa⁴⁶ i uzimanje u obzir njihovih potreba.⁴⁷

Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom propisano je da države treba da preduzmu sve mere kako bi zaštitile osobe sa invaliditetom od svih oblika nasilja i zloupotrebe u svim okruženjima i sprečile iskorišćavanje, zloupotrebu i nasilje obezbeđivanjem pomoći i podrške, u skladu sa polom i starosnim dobom.⁴⁸ U **Opštem komentaru br. 3: Žene i devojčice sa invaliditetom** navedeno je da ženama sa invaliditetom preti veći rizik od nasilja, eksploatacije i zlostavljanja u poređenju sa ostalim ženama. Komitet je ukazao da pravo na slobodu od nasilja, eksploatacije i zlostavljanja koje uživa žena sa invaliditetom mogu da ometaju štetni stereotipi koji povećavaju rizik od izloženosti nasilju. Štetni stereotipi, usled kojih se sa ženama sa invaliditetom postupa kao sa decom, te koji dovode u pitanje njihovu sposobnost donošenja odluka, kao i doživljaj žena sa invaliditetom kao aseksualnih ili hiperseksualnih, povećavaju rizik od seksualnog nasilja prema ženama. Seksualno nasilje prema ženama sa invaliditetom, uključujući silovanje, događa se u svim okolnostima, u državnim i privatnim ustanovama, kao i u porodici ili zajednici. Neke žene sa invaliditetom, posebno one koje ne čuju i/ili imaju poteškoće sa govorom, kao i žene sa intelektualnim invaliditetom, mogu biti izložene još većem riziku od nasilja i zlostavljanja zbog njihove izolovanosti, zavisnosti od drugih ili zbog ugnjetavanja. Određeni oblici nasilja, eksploatacije i zlostavljanja mogu se smatrati okrutnim, nehumanim ili ponižavajućim ponašanjem ili kažnjavanjem, kao na primer: prisilna, nametnuta ili

46 Prema stavu 87. Eksplanatornog memorandum: trudnice i žene sa malom decom, osobe sa invaliditetom, uključujući osobe sa mentalnim ili kognitivnim teškoćama, osobe koje žive u ruralnim ili udaljenim oblastima, korisnici droga, seksualne radnice, pripadnici nacionalnih ili etničkih manjina, migranti, uključujući neregistrovane migrante i izbeglice, homoseksualni muškarci i žene, biseksualne i transrodne osobe, osobe koje žive sa HIV-om, beskućnici, deca i starije osobe.

47 Eksplanatorni memorandum usvojio je Savet Evrope uz Istanbulsku konvenciju. Memorandum sadrži aktivnosti Saveta Evrope do usvajanja konvencije, kao i komentar odredaba Istanbulske konvencije. (Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Council of Europe Treaty Series-No. 210, Istanbul, 2011).

48 Član 16. Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom

na drugi način neželjena trudnoća ili sterilizacija; bilo koji medicinski postupak ili intervencija koji su izvršeni bez slobodnog i informisanog pristanka, uključujući postupke i intervencije u vezi sa kontracepcijom i abortusom; invazivne i ireverzibilne hirurške prakse (npr. psihohirurgija, genitalno sakaćenje žena); operacije ili lečenje interpolne dece bez informisanog pristanka; lečenje elektrošokovima, upotreba hemijskih, fizičkih ili mehaničkih sredstava za sputavanje i izolacija.

U Opštoj preporuci br. 19: Nasilje prema ženama,⁴⁹ CEDAW komitet ukazuje da nasilje u porodici predstavlja jedan od najpodmuklijih oblika nasilja prema ženama koje preovlađuje u svim društvima. Žene različitih starosnih doba su žrtve svih oblika fizičkog, psihičkog, seksualnog i drugih oblika nasilja u porodičnom kontekstu, a sve to stalno podstiču tradicionalni načini razmišljanja. Nedostatak ekonomske nezavisnosti prisiljava mnoge žene da ostanu u nasilnim vezama, dok im nasilje ugrožava zdravlje i umanjuje mogućnost da ravnopravno učestvuju u porodičnom i javnom životu. **U Opštoj preporuci br. 35 o rodno zasnovanom nasilju prema ženama,**⁵⁰ kojom je ažurirana Opšta preporuka br. 19, konstatovano je da u mnogim državama rodno zasnovano nasilje prema ženama i dalje nije inkriminisano ili je neodgovarajuće i/ili se slabo sprovodi u praksi. Degradacija zakonskih okvira i politika za ukidanje rodno zasnovane diskriminacije ili nasilja, često se pravda tradicijom, kulturom, religijom ili fundamentalnim ideologijama, dok značajna smanjenja javne potrošnje, često kao deo „mera štednje“ koje prate ekonomske i finansijske krize, slabe odgovore države. U kontekstu sužavanja demokratskih prostora koji dovode i do regresije vladavine prava, ovi faktori omogućavaju sveprisutnost rodno zasnovanog nasilja prema ženama i vode kulturi nekažnjavanja, pa je CEDAW komitet preporučio državama članicama da ukinu sve zakone koji sprečavaju ili odvrćaju žene od prijavljivanja rodno zasnovanog nasilja.⁵¹

49 Opšta preporuka br. 19 – Nasilje nad ženama, Komitet za eliminaciju diskriminacije žena, 1992, A/47/38

50 Opšta preporuka br. 35 o rodno zasnovanom nasilju nad ženama, Komitet za eliminaciju diskriminacije žena, 2017, CEDAW/C/GC/35

51 Na primer, propise o starateljstvu koji lišavaju žene poslovne sposobnosti ili ograničavaju sposobnost žena sa invaliditetom da svedoče na sudu, kao i odredbe koje dozvoljavaju medicinske postupke nad ženama sa invaliditetom bez njihovog informisanog pristanka.

2.2. Pravni okvir Republike Srbije

Krivičnim zakonikom⁵² propisana su krivična dela protiv braka i porodice,⁵³ kao i protiv polne slobode.⁵⁴ Krivično delo *nasilje u porodici*⁵⁵ vrši onaj ko primenom nasilja, pretnjom da će napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana svoje porodice,⁵⁶ a izvršilac će biti kažnjen zatvorom od tri meseca do tri godine.⁵⁷ Osnovni oblik krivičnog

52 Krivični zakonik, „Službeni glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005 – ispr, 107/2005 – ispr, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016 (u daljem tekstu: KZ)

53 U krivična dela protiv braka i porodice ubrajaju se: dvobračnost, prinudno zaključenje braka, vanbračna zajednica sa maloletnikom, oduzimanje maloletnog lica, promena porodičnog stanja, zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica, nasilje u porodici, nedavanje izdržavanja, kršenje porodičnih obaveza i rodoskrvrnuće

54 U krivična dela protiv polne slobode ubrajaju se: silovanje, obljava nad nemoćnim licem, obljava sa detetom, obljava zloupotrebom položaja, nedozvoljene polne radnje, polno uznemiravanje, podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa, posredovanje u vršenju prostitucije, prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju, navođenje deteta na prisustvovanje polnim radnjama i iskorišćavanje računarske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnom licu.

55 Član 194. stav 1. KZ

56 Članom porodice smatraju se: supružnici, njihova deca, preci supružnika u pravoj liniji krvnog srodstva, vanbračni partneri i njihova deca, usvojilac i usvojenik, hranilac i hranjenik. Članovima porodice smatraju se i braća i sestre, njihovi supružnici i deca, bivši supružnici i njihova deca i roditelji bivših supružnika, ako žive u zajedničkom domaćinstvu, kao i lica koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu (član 112. tačka 28. KZ)

57 Ako je pri izvršenju nasilja u porodici korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši, učinilac će se kazniti zatvorom od šest meseci do pet godina. Ako je usled nasilja u porodici nastupila teška telesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili su učinjena prema maloletnom licu, učinilac će se kazniti zatvorom od dve do deset godina. Ako je usled nasilja u porodici nastupila smrt člana porodice, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do 15 godina.

dela *silovanja*⁵⁸ podrazumeva prinudu na obljudu ili sa njom izjednačen čin upotrebom sile ili pretnjom da će neposredno napasti na život ili telo tog ili njemu bliskog lica, bez obzira da li su učinilac i žrtva u bračnoj ili vanbračnoj zajednici, a za izvršenje ovog dela propisana je kazna zatvora u trajanju od pet do 12 godina.⁵⁹ S druge strane, krivično delo *obljuba nad nemoćnim licem*⁶⁰ vrši onaj ko nad drugim izvrši obljudu ili sa njom izjednačen čin iskoristivši duševno oboljenje, zaostali duševni razvoj, drugu duševnu poremećenost, nemoć ili kakvo drugo stanje tog lica usled kojeg ono nije sposobno za otpor. Za izvršenje ovog dela propisana je kazna kazna zatvora u trajanju od pet do 12 godina.⁶¹

Porodičnim zakonom⁶² nasilje u porodici⁶³ je definisano kao ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice i uređena je zaštita za

58 Član 178. stav 1. KZ

59 Ako je silovanje učinjeno pretnjom da će se za to ili njemu blisko lice otkriti nešto što bi škodilo njegovoj časti ili ugledu ili pretnjom drugim teškim zlom, učinilac će se kazniti zatvorom od dve do 10 godina. Ako je usled silovanja nastupila teška telesna povreda lica prema kojem je delo izvršeno ili ako je delo izvršeno od strane više lica ili na naročito svirep ili naročito ponižavajući način ili prema maloletniku ili je delo imalo za posledicu trudnoću, učinilac će se kazniti zatvorom od pet do petnaest godina. Ako je usled silovanja nastupila smrt lica prema kojem je delo izvršeno ili je delo učinjeno prema detetu, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje 10 godina.

60 Član 179. stav 1. KZ

61 Ako je usled izvršenja ovog dela nastupila teška telesna povreda nemoćnog lica ili ako je delo izvršeno od strane više lica ili na naročito svirep ili naročito ponižavajući način ili je učinjeno prema maloletniku ili je delo imalo za posledicu trudnoću, učinilac će se kazniti zatvorom od pet do 15 godina, dok ukoliko je nastupila smrt lica prema kojem je delo izvršeno ili ako je delo učinjeno prema detetu, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje 10 godina.

62 Porodični zakon, „Službeni glasnik RS“, br. 18/2005, 72/2011 – dr. zakon i 6/2015 (u daljem tekstu: PZ)

63 Član 197. stav 1. i 2. PZ

članove porodice,⁶⁴ putem izricanja mera zaštite od nasilja u porodici⁶⁵ od suda, a po tužbi žrtve, organa starateljstva, javnog tužioca ili zakonskog zastupnika deteta.

Zakon o sprečavanju nasilja u porodici⁶⁶ definiše nasilje u porodici kao akt fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja učinioca prema licu sa kojim se učinilac nalazi u sadašnjem ili ranijem bračnom ili vanbračnom ili partnerskom odnosu ili prema licu sa kojim je krvni srodnik u pravoj liniji, a u pobočnoj liniji do drugog stepena ili sa kojim je srodnik po tazbini do drugog stepena ili kome je usvojitelj, usvojenik, hranjenik ili hranitelj ili prema drugom licu sa kojim živi ili je živio u zajedničkom domaćinstvu.⁶⁷ Cilj ovog zakona je da na opšti i jedinstven način uredi organizaciju i postupanje državnih organa i ustanova i time omogući delotvorno sprečavanje nasilja u porodici i hitnu, blagovremenu i delotvornu zaštitu i podršku žrtvama nasilja u porodici.⁶⁸ Ovim zakonom uvedeno je nekoliko novina sa ciljem uspostavljanja koordinisanog odgovora državnih organa i ustanova i obezbeđivanja hitne, blagovremene i delotvorne zaštite i podrške žrtvama

64 Članovima porodice smatraju se: supružnici ili bivši supružnici; deca, roditelji i ostali krvni srodnici, te lica u tazbinskom ili adoptivnom srodstvu, odnosno lica koja vezuje hraniteljstvo; lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu; vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri; lica koja su međusobno bila ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi, odnosno koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu (član 197. stav 3. PZ)

65 Mere koje se mogu izreći su: izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine ili zakupa nepokretnosti; izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine ili zakupa nepokretnosti; zabrana približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti; zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice, kao i zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice (član 198. PZ). Odredbom člana 194. stav 5. Krivičnog zakonika propisano je da ko prekrši mere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud odredio na osnovu zakona kojim se uređuju porodični odnosi, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine i novčanom kaznom.

66 Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, „Sl. glasnik RS“, br. 94/2016 (u daljem tekstu: ZSNP)

67 Član 3. stav 3. ZSNP

68 Član 2. ZSNP

nasilja u porodici. Prva novina su hitne mere koje izriče policija nakon procene rizika i koje sud može produžiti na predlog tužilaštva na 30 dana,⁶⁹ dok je druga novina uspostavljanje grupa za koordinaciju i saradnju (sastavljene od policije, tužilaštva i centra za socijalni rad kao obaveznih članova, a po potrebi sastanku mogu prisustvovati i predstavnici drugih institucija⁷⁰), čiji je zadatak razmatranje svih slučajeve nasilja u porodici koji se pojave pred ovim organima.

Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i partnerskim odnosima⁷¹ istekla je 2015. godine, a nova strategija još uvek nije usvojena.⁷² **Odlukom o Programu za zaštitu žena od nasilja u porodici i partnerskim odnosima i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u AP Vojvodini za period od 2015. do 2020. godine**⁷³ propisano je da sve mere zaštite i podrške treba da odgovaraju specifičnim potrebama svih žena žrtava i da ih obuhvate bez diskriminacije po bilo kom osnovu. Usluga treba da bude pristupačna (lako dostupna) ženama različitih nacionalnosti, posebno Romkinjama, ženama sa invaliditetom, sa hroničnim bolestima, sa psihološkim teškoćama, te seoskim ženama, siromašnim ženama, mladim i starijim ženama, izbeglim i raseljenim ženama, kao i ženama različite seksualne orijentacije od heteroseksualne i drugim ženama. Mere i usluge zaštite i podrške zasnovane su na integrisanom pristupu, tako da uzimaju u obzir odnos između žrtve, učinioca, deteta i njihovog šireg društvenog okruženja, uz izbegavanje sekundarne viktimizacije.

69 Čl. 17, 18. i 19. ZSNP

70 Čl. 25. i 26. ZSNP

71 Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i partnerskim odnosima, „Sl. glasnik RS“, br. 27/2011

72 Opširnije: <https://rodnaravnopravnost.gov.rs/sr-Latn/press/vesti/izradicemo-novu-strategiju-za-borbu-protiv-nasilja-nad-zenama>; <https://www.pravniportal.com/pocinje-izrada-predloga-nacionalne-strategije-za-sprecavanje-i-suzbijanje-nasilja-nad-zenama-u-porodici-i-partnerskim-odnosima/>; http://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/srbija-dobija-novu-strategiju-za-borbu-protiv-rodno-zasnovanog-nasilja_1075452.html (posećeno 19.02.2020)

73 Odluka o Programu za zaštitu žena od nasilja u porodici i partnerskim odnosima i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u AP Vojvodini za period od 2015. do 2020, „Sl. list AP Vojvodine“, br. 54/2014

Žene žrtve nasilja u porodici i partnerskim odnosima u AP Vojvodini imaju pravo da budu zaštićene od nesaradnje, neefikasnosti i diskriminacije nadležnih ustanova, organa i organizacija. Ovaj akt sadrži i Program prevencije i unapređivanja zaštite žena iz marginalizovanih grupa od nasilja u porodici i u partnerskim odnosima i usmeren je na unapređivanje prevencije i zaštite Romkinja, žena sa invaliditetom i žena iz seoskih sredina.

2.3. Opis stanja

Žene sa invaliditetom su u većem riziku od nasilja jer ih nasilnici, između ostalog, doživljavaju kao osobe koje su manje sposobne da se brane ili da ih prijave,⁷⁴ njima se manje veruje kada prijavljuju nasilje, pa veoma često nasilna krivična dela prema njima ostaju neprijavljena.⁷⁵ Kada žene sa invaliditetom zatraže zaštitu od nasilja, nadležni organi ne sprovode adekvatnu istragu ili ostavljaju slučajeve nerešene, a kada se i vode postupci protiv nasilnika, uglavnom budu osuđeni na minimalne kazne.⁷⁶

Iako istraživanja pokazuju da su žene sa invaliditetom u većem riziku da budu žrtve seksualnog nasilja,⁷⁷ u Srbiji i dalje postoje dva različita krivična dela – silovanje i obljava nad nemoćnim licem, a suštinski je u oba slučaja u pitanju silovanje. Tokom 2016. godine izjednačene su kazne za ova dva krivična dela,⁷⁸ što svakako predstavlja napredak u zaštiti žena sa invaliditetom od nasilja, s obzirom da je do tada bila propisana niža kazna za obljavu nad nemoćnim licem (silovanje žene

74 *Human rights for women and children with disabilities*, Human Rights Watch, 2010, str. 5 dostupno na: https://www.hrw.org/sites/default/files/related_material/Women_and_Children_with_Disabilities_0912_brochure.pdf (pristupljeno 15.3.2019)

75 *FactSheet: Violence against People with Disabilities in Institutions and Residential Settings*, Women with Disabilities Australia (WWDA), 2014, dostupno na: <http://dpoa.org.au/factsheet-violence/> (pristupljeno 15.3.2019)

76 Kosana Beker i Tijana Milošević, 2017, op.cit, str. 67

77 Ibid.

78 Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, „Službeni glasnik RS“, br. 94/2016

sa invaliditetom). Međutim, problem je samo delimično rešen izjednačavanjem kazni. Propisano je da krivično delo obljuba nad nemoćnim licem čini onaj *ko nad drugim izvrši obljubu ili sa njom izjednačen čin iskoristivši duševno oboljenje, zaostali duševni razvoj, drugu duševnu poremećenost, nemoć ili kakvo drugo stanje tog lica usled kojeg ono nije sposobno za otpor.*⁷⁹ Naziv i biće ovog krivičnog dela su problematični, posebno ako se ima u vidu da krivično delo silovanje čini onaj *ko prinudi drugog na obljubu ili sa njom izjednačen čin upotrebom sile ili pretnjom da će neposredno napasti na život ili telo tog ili njemu bliskog lica.*⁸⁰ Namera zakonodavca da propiše dva različita krivična dela je nejasna, ali je jasno da se ženama sa invaliditetom na ovaj način šalje poruka da se najteži oblik seksualnog nasilja prema njima ne tretira na isti način kao i kada je reč o ženama koje nemaju invaliditet.⁸¹ I CEDAW komitet je preporučio Srbiji da revidira član 179. Krivičnog zakonika (obljuba nad nemoćnim licem), u cilju uklanjanja diskriminatornog jezika.⁸²

U Srbiji je teško utvrditi rasprostranjenost i specifičnost nasilja prema ženama sa invaliditetom u porodici jer je neuporedivo manje istraživanja dostupno na ovu temu. Iskustva korisnica usluge SOS telefona za žene sa invaliditetom koje su u situaciji nasilja u porodici pokazuju da je najzastupljenije verbalno nasilje (28%), zatim ekonomsko (24%), prinudna izolacija (22%), fizičko (10%) i seksualno (5%), da su u najvećem riziku žene sa intelektualnim invaliditetom, kao i da su nasilnici u 87% slučajeva muškarci i to članovi najuže porodice od kojih žene sa invaliditetom često zavise.⁸³ Žene su opisivale nasilje koje trpe kao uskraćivanje pomoći pri samozbrinjavanju, izglednjivanje, udaljavanje od ortopedskih pomagala i sredstava za komunikaciju, pretnje da će ostati same na ulici, u nekom domu ili psihijatrijskoj

79 Član 179. stav 1. KZ

80 Član 178. stav 1. KZ

81 *Shadow Report to the Committee for the Elimination of All Forms of Discrimination against Women regarding the fourth reporting cycle of Serbia*, Platform of Organizations for Cooperation with UN Human Rights Mechanisms, Belgrade, 2019.

82 Komitet za eliminaciju diskriminacije žena, *Zaključna zapažanja o četvrtom periodičnom izveštaju Srbije*, CEDAW/C/SRB/CO/4, 8. mart 2019. godine

83 Olivera Ilkić i Lepojka Čarević Mitanovski, op. cit, str. 15-17

klinici ukoliko ne budu poslušne.⁸⁴ Svaka druga žena koja je koristila uslugu SOS telefona je višegodišnja žrtva nasilja, mnoge su navodile da osećaju da ih niko ne voli i da treba da budu zahvalne što nasilnik brine o njima jer bi u suprotnom bile na ulici, a neke žene su pokušavale da „shvate“ nasilnike, objašnjavajući njihovo ponašanje time što im one zbog svog invaliditeta predstavljaju teret.⁸⁵ Upravo zbog toga, najčešći razlog zbog koga žene sa invaliditetom ostaju u situaciji nasilja je njihovo uverenje da zaslužuju sve što im se dešava i što krive svoj invaliditet za pretrpljeno nasilje jer svakodnevno slušaju od svojih zlostavljača da su nesposobne i da bez njihove pomoći ne bi mogle da prežive. Pored toga, žene sa invaliditetom se plaše da ostanu same, jer znaju da ne postoje adekvatne službe podrške, s obzirom da sigurne kuće nisu dostupne i pristupačne ženama sa invaliditetom, a navode i da su imale loša iskustva sa zaposlenima u nadležnim službama, da ih niko nije saslušao u potpunosti, da su se njihovi problemi minimizirali i nametala su im se rešenja koje su smatrale neadekvatnim.⁸⁶

Istraživanja pokazuju da su žene sa mentalnim invaliditetom u najvećem riziku od porodičnog nasilja, one su 40-70% ugroženije u odnosu na druge žene, a nasilje prema njima najčešće ostaje neprijavljeno ili neadekvatno procesuirano od nadležnih organa.⁸⁷ Žene sa mentalnim invaliditetom nailaze na prepreke i barijere u skoro svim institucijama, organizacijama i servisima od kojih zatraže pomoć.⁸⁸

Žena sa mentalnim invaliditetom iz Australije obratila se sigurnoj kući kada je bila u situaciji nasilja, ali nije primljena zbog svog invaliditeta uz obrazloženje da postoji preveliki rizik da će ona otkriti lokaciju sigurne kuće, što bi ugrozilo živote drugih žena i dece. Nemajući drugi izbor, ona se vratila nasilnom partneru koji je nastavio sa zlostavljanjem. Nakon nekog vremena ga je napustila, ali je morala da živi na ulici gde je nastavila da trpi nasilje od raznih muškaraca koje je sretala kao beskućnica.⁸⁹

84 Ibid.

85 Ibid.

86 Ibid.

87 Kosana Beker i Tijana Milošević, 2017, op.cit, str. 71

88 Ibid.

89 Ibid.

Izlazak iz nasilja je težak svakoj ženi, ali se žene sa invaliditetom susreću sa dodatnim preprekama jer su često zavisne od nasilnika u svakom pogledu (fizičkom, komunikacijskom, finansijskom, medicinskom).⁹⁰ Žene sa invaliditetom se plaše da ukoliko prijave nasilje mogu da ostanu bez finansijskih sredstava i mesta za život, da ih nadležni organi neće razumeti ili da im neće verovati, kao i da će biti institucionalizovane ili da će im oduzeti decu.⁹¹ S druge strane, žene sa invaliditetom koje prijave nasilje suočavaju se sa različitim barijerama, pre svega sa nepristupačnošću nadležnih institucija i sigurnih kuća.⁹²

U posebno lošem položaju su žene sa invaliditetom koje su u rezidencijalnim institucijama, imajući u vidu da su u Srbiji na snazi prevaziđeni i diskriminatorni propisi u vezi sa položajem osoba sa mentalni invaliditetom, njihovim ličnim statusima i zakonskim mogućnostima lišenja poslovne sposobnosti i prinudnog smeštaja u institucije. Žena sa invaliditetom koja je institucionalizovana ima neuporedivo manje mogućnosti da se odbrani od nasilnika i prekine krug nasilja, a naročito je nemoćna kada se prema njoj sprovodi nasilje koje se u mnogim institucijama smatra „tretmanom“, kao što je izolacija, sputavanje, prinudno davanje kontraceptiva, elektroškovi, prinudni abortus i sterilizacija.⁹³ Poseban problem je to što društvo mnoge od ovih manifestacija nasilja uopšte ne doživljava kao zlostavljanje, već ih posmatra kao sastavni deo institucionalizacije i/ili psihijatrijskih tretmana koji ženu „štite“ i koji su u njenom „najboljem interesu“ jer ona „nije u stanju da se sama stara o sebi“.⁹⁴ Prema podacima koje je predstavio Evropski parlament, gotovo 80% žena sa invaliditetom, od kojih je 85% institucionalizovano, trpi nasilje od onih koji bi trebalo da se staraju o njima,

90 Bridget Rivers-Moore, *Family Violence Against Women with Disabilities*, Government of Canada Publications, 1993, str. 3-4, dostupno na: <http://publications.gc.ca/collections/Collection/H72-22-9-1993E.pdf> (pristupljeno 15.3.2019)

91 Ibid.

92 Ibid.

93 Kosana Beker i Tijana Milošević, 2017, op.cit, str. 169

94 Ibid.

odnosno, od zaposlenih u institucijama.⁹⁵ Slično je i u Srbiji, gde se stopa nasilja nad ženama sa invaliditetom znatno povećava od momenta kada su smeštene u instituciju, a najčešći nasilnici su osobe zaposlene u institucijama.⁹⁶ I CEDAW komitet je izrazio zabrinutost zbog povećanja rodno zasnovanog nasilja prema ženama sa invaliditetom u institucijama u Srbiji, u svim oblicima.⁹⁷

Žene sa invaliditetom u rezidencijalnim ustanovama izložene su sličnim oblicima i manifestacijama nasilja kao i žene sa invaliditetom koje su u situacijama nasilja u porodičnom i partnerskom kontekstu. Pojedini zaposleni u institucijama zlostavljaju korisnice, demonstrirajući moć prema ženi sa invaliditetom koja živi u instituciju u kojoj oni „vladaju“. Manifestacije nasilja su različite: oduzimanje pomoćnih sredstva neophodnih za kretanje ili funkcionisanje (npr. invalidska kolica), zanemarivanje potreba žena (nepružanje pomoći u obavljanju svakodnevne higijene, hranjenja ili davanja lekova), neadekvatno pružanje podrške, ponižavanje i vređanje zbog invaliditeta, fizičko nasilje, izolovanje, uskraćivanje prava na informacije koje su joj važne i slično.⁹⁸ Prema svedočenjima žena sa mentalnim invaliditetom koje se nalaze na smeštaju u rezidencijalnim institucijama, često su izložene vikaju, vređanju i pretnjama, skoro svako odstupanje od ustaljenog životnog režima i nepoštovanje određenih pravila podrazumeva neku vrstu pretnje, kao na primer da će žena biti bita stavljena u izolaciju („kavez“), izbačena iz doma, prebačena u neku drugu ustanovu ili na psihijatrijsko odeljenje, a fizičko nasilje veoma je često:⁹⁹

95 *Report on the situation of women from minority groups in the European Union* (2003/2109(INI)), A5-0102/2004, European Parliament, dostupno na: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A5-2004-0102+0+DOC+XML+V0//EN> (pristupljeno 17.3.2019)

96 *Women with disabilities in the Europe & Eurasia region – final report*, USAID, 2012, str. 28, dostupno na: <https://www.usaid.gov/sites/default/files/Women-with-Disabilities-EE-Region-FINAL-2012.pdf>

97 CEDAW/C/SRB/CO/4, 8. mart 2019.

98 Kosana Beker i Tijana Milošević, 2017, op.cit, str. 179

99 Biljana Janjić i Dragana Ćirić Milovanović, op.cit, str. 28

Tuče i dere se i preti. Ako ne uradiš kako treba, on ti da injekciju i ti spavaš. (korisnica ustanove)

Hvataju za kosu i čupaju. To sve rade pred svima. Udaraju i klompama. Svi o tome čute. Ako kažeš, dobićeš i ti. Tamo ne možeš da se žališ nikome. Samo te isteraju napolje i kažu: U paviljon! I onda dođe vaspitačica i ona te izdeveta. (bivša korisnica doma)

Korisnice su izložene nasilju i od drugih korisnika, što nije iznenađujuće jer i u tom okruženju važe slične patrijarhalne društvene norme, odnosno, ženama i muškarcima u rezidencijalnim ustanovama šalju se poruke da su muškarci dominantniji i moćniji, da imaju pravo da kontrolišu žene, dok žena treba da bude ponizna, nežna i poslušna.¹⁰⁰ Žene sa invaliditetom često preživljavaju partnersko nasilje u rezidencijalnim ustanovama, a čini se da zaposleni nemaju adekvatne odgovore na takve situacije.¹⁰¹ Neki zaposleni u ustanovama navode da takve situacije pokušavaju da reše razgovorom ili razdvajanjem partnera u različite sobe:¹⁰²

[u situaciji nasilja] obaveštavamo sve koji su nadležni, a onda vidimo šta ta osoba želi... I pokušavamo razgovorom da vidimo šta želi, da se skloni odatle ili da njega prebacimo. One se ne žale tako često. Nasilja nemamo, ali mislim da one ne znaju da prepoznaju oblike nasilja. (zaposlena u ustanovi)

Iako je pitanje nasilja prema ženama postalo vidljivije u Srbiji i razvijeni su različiti mehanizmi zaštite, nasilja prema ženama sa mentalnim invaliditetom u ustanovama ostalo je nevidljivo i nisu razvijeni adekvantni mehanizmi zaštite od nasilja u ovom specifičnom okruženju. Nema podataka da je neka žena, nakon prijave rodno zasnovanog nasilja koje je pretrpela u rezidencijalnoj ustanovi, izmeštena iz ustanove i smeštena u sigurnu kuću. Čini se da je ova usluga podrške potpuno nedostupna ženama sa invaliditetom na smeštaju u rezidencijalnim institucijama, uprkos preporuci CEDAW komiteta da je potrebno obezbediti da sve žene žrtve rodno zasnovanog nasilja, uključujući i najugroženije grupe, imaju neometan pristup delotvornoj zaštiti od nasilja koja uključuje i dovoljan broj dostupnih državnih prihvatilišta.¹⁰³

100 Kosana Beker i Tijana Milošević, 2017, op.cit, str. 180

101 Biljana Janjić i Dragana Ćirić Milovanović, op.cit, str. 40

102 Ibid.

103 CEDAW/C/SRB/CO/4, 8. mart 2019.

3 | SIGURNE KUĆE KAO USLUGA PODRŠKE ZA ŽENE U SITUACIJI RODNO ZASNOVANOG NASILJA

3.1. Međunarodni pravni okvir

Prema **Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici** postoje opšte i specijalizovane usluge podrške ženama žrtavama nasilja. Opšte usluge podrške¹⁰⁴ su zakonodavne ili druge mere kojima se obezbeđuje da žrtve imaju pristup uslugama, koje omogućavaju njihov oporavak od nasilja i to: pravno i psihološko savetovalište, finansijska pomoć, stanovanje, obrazovanje, obuka i pomoć prilikom zapošljavanja, pristup uslugama zdravstvene i socijalne zaštite i adekvatna opremljenost službi i obučenost zaposlenih za pomoć žrtvama i njihovo upućivanje na odgovarajuće službe.¹⁰⁵ Specijalizovane usluge podrške su: sigurne kuće, SOS telefoni, krizni centri za slučajeve silovanja i centri za žrtve seksualnog nasilja.¹⁰⁶ Vodeći računa o odgovarajućoj geografskoj rasprostranjenosti,

104 Član 20. Istanbulske konvencije

105 Opšte usluge podrške odnose se na pomoć koju obezbeđuju javne institucije (socijalna služba, zdravstvena služba, služba za zapošljavanje) koje pružaju dugotrajnu pomoć i nisu isključivo namenjene žrtvama, nego javnosti u celini. Javne institucije treba da odgovore, kada je to potrebno, na specifične potrebe žrtava svih oblika nasilja iz konvencije.

106 Član 23-26. Istanbulske konvencije

država je u obavezi da preduzme neophodne zakonodavne ili druge mere i obezbedi neposredne kratkoročne i dugoročne specijalizovane usluge podrške za svaku žrtvu koja je bila izložena bilo kom delu nasilja obuhvaćenog ovom konvencijom, uključujući specijalizovane usluge podrške za sve žene žrtve nasilja i njihovu decu.¹⁰⁷

Pekinškom deklaracijom i Platformom za akciju¹⁰⁸ države su pozvane da obezbede solidno finansiran smeštaj i pomoć ženama i devojčicama koje su bile izložene nasilju, medicinske, psihološke i druge usluge savetovanja i besplatnu ili jeftinu pravnu pomoć, ako je potrebno, kao i odgovarajuću pomoć kako bi im se omogućilo da pronađu sredstva za izdržavanje. CEDAW komitet u **Opštoj preporuci br. 19: Nasilje prema ženama** preporučuje državama da organizuju službe za pomoć žrtvama nasilja u porodici, žrtvama silovanja, seksualnog napastvovanja i drugih oblika nasilja zasnovanog na razlikovanju polova, koje bi trebalo da uključuju utočišta, posebno obučene zdravstvene radnike, rehabilitaciju i pružanje saveta, dok se u **Opštoj preporuci CEDAW komiteta br. 35 o rodno zasnovanom nasilju prema ženama** preporučuje usvajanje i praktično sprovođenje efikasnih mera zaštite i pomoći ženama tužiteljicama i svedocima rodno zasnovanog nasilja pre, tokom i posle pravnih postupaka, uključujući pružanje odgovarajućih i dostupnih mehanizama zaštite za sprečavanje daljeg ili potencijalnog nasilja, bez prehodnog uslova za žrtve/preživele da pokrenu pravne postupke. Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava u **Opštem komentaru broj 16**¹⁰⁹ ukazao je da su države članice dužne da obezbede žrtvama nasilja u porodici, koje su najčešće žene, pristup bezbednom stanovanju. **Rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija br. 63/155**¹¹⁰ o intenzivnijem nastojanju da se

107 Član 22. Istanbulske konvencije

108 Pekinška deklaracija i platforma za akciju, Peking, 1995, dostupno na srpskom jeziku na: http://www.e-jednakost.org.rs/kurs/kurs/download/pekinska_deklaracija.pdf (pristupljeno 21.3.2019)

109 General Comment N. 16 (2005) – Article 3: the equal right of men and women to the enjoyment of all economic, social and cultural rights, E/C.12/2005/3, 13 May 2005

110 Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija br. 63/155, A/Res/63/155, 30. januar 2009. godine, dostupno na: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/480/09/PDF/N0848009.pdf?OpenElement> (pristupljeno 15.3.2019)

eliminišu svi oblici nasilja prema ženama, države su podstaknute da osnuju sigurne kuće i krizne centre za podršku žrtvama, te da obezbede adekvatnu i sveobuhvatnu rehabilitaciju i reintegraciju žrtava nasilja u društvo.

3.2. Pravni okvir Republike Srbije

Ustav Republike Srbije garantuje osobama sa invaliditetom posebnu zaštitu u oblasti socijalne zaštite, u skladu sa zakonom,¹¹¹ a **Zakonom o socijalnoj zaštiti**¹¹² je propisano da svaki pojedinac i porodica kojima je neophodna društvena pomoć i podrška radi savladavanja socijalnih i životnih teškoća i stvaranja uslova za zadovoljenje osnovnih životnih potreba imaju pravo na socijalnu zaštitu, koja se obezbeđuje pružanjem usluga socijalne zaštite i materijalnom podrškom.¹¹³ Definisane su usluge socijalne zaštite,¹¹⁴ između ostalog i usluge smeštaja, uključujući i smeštaj u prihvatilište i druge vrste smeštaja,¹¹⁵ koje obezbeđuje Republika Srbija, autonomna pokrajina i jedinica lokalne samouprave.¹¹⁶ Smeštajem u prihvatilište obezbeđuje se kratkotrajan smeštaj i osigurava bezbednost, iznalaženje održivih rešenja za krizne situacije, zadovoljenje osnovnih potreba i pristup drugim uslugama.

111 Čl. 69. st. 4. Ustava RS

112 Zakon o socijalnoj zaštiti, „Sl. glasnik RS“, br. 24/2011 (u daljem tekstu: ZSZ)

113 Čl. 4. ZSZ

114 U usluge socijalne zaštite spadaju: usluge procene i planiranja – procena stanja, potreba, snaga i rizika korisnika i drugih značajnih osoba u njegovom okruženju; procena staratelja, hranitelja i usvojitelja; izrada individualnog ili porodičnog plana pružanja usluga i mera pravne zaštite i drugih procena i planova; savetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge – intenzivne usluge podrške porodici koja je u krizi; savetovanje i podrška roditelja, hranitelja i usvojitelja; podrška porodici koja se stara o svom detetu ili odraslom članu porodice sa smetnjama u razvoju; održavanje porodičnih odnosa i ponovno spajanje porodice; savetovanje i podrška u slučajevima nasilja; porodična terapija; medijacija; SOS telefoni; aktivacija i druge savetodavne i edukativne usluge i aktivnosti; usluge smeštaja – smeštaj u srodničku, hraniteljsku ili drugu porodicu za odrasle i starije; domski smeštaj; smeštaj u prihvatilište i druge vrste smeštaja. Čl. 40. ZSZ

115 Čl. 40. ZSZ

116 Čl. 47. ZSZ

Ovu uslugu obezbeđuje jedinica lokalne samouprave.¹¹⁷

Pravilnikom o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite¹¹⁸ propisano je da je svrha smeštaja u prihvatilište zadovoljavanje osnovnih potreba pojedinca ili porodice kojima je potrebno neodložno osigurati bezbednost u kriznim situacijama. Usluga obuhvata: procenu potreba za drugim uslugama i započinjanju procesa pomoći korisniku za uspostavljanje stabilnog porodičnog ili nezavisnog života, prevazilaženje krizne situacije i pronalaženje održivih rešenja u budućnosti. Usluga je usmerena na uspostavljanje osećanja sigurnosti kao osnove za dalji napredak i osnaživanje korisnika, radi podizanja sposobnosti za bezbedan život i uključivanje u zajednicu.¹¹⁹ Usluge smeštaja u prihvatilište pružaju se najduže u trajanju do šest meseci deci, mladima i odraslim žrtvama nasilja u porodici, zlostavljanja ili zanemarivanja.¹²⁰

3.3. Standardi rada sigurnih kuća i kriterijumi za prijem

Sigurna kuća je jedno od mogućih rešenja za žene u situaciji nasilja. Namena sigurnih kuća jeste osiguravanje bezbednosti i zaštite, odnosno, obezbeđivanje utočišta ženama koje su pobile od nasilnih partnera. Pored toga, u sigurnim kućama se pružaju i druge usluge podrške, kao što su pravna, psihosocijalna i zdravstvena pomoć i podrška, a neke sigurne pružaju podršku ženama da se doškoluju i/ili pronađu zaposlenje.¹²¹

117 Čl. 55. ZSZ

118 Pravilnik o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite, „Službeni glasnik RS“, br. 42/2013 (u daljem tekstu: PBUSPUSZ)

119 Čl. 26. PBUSPUSZ

120 Čl. 25. st. 1. PBUSPUSZ

121 Rutali Joshi, *Understanding the Built Environment of Shelter Homes for Survivors of Domestic Violence*, Clemson University, 2017, str. 2 dostupno na: https://tigerprints.clemson.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3649&context=all_theses (pristupljeno 15.3.2019)

Pružanje specijalizovane usluge sigurnih kuća za žene u situaciji nasilja u porodici datira od 70-ih godina XX veka.¹²² Pre toga, žene koje su zbog nasilja napuštale svoje domove mogle su da budu smeštene u skloništima za beskućnike, u skloništima za žrtve prirodnih katastrofa ili u rehabilitacionim centrima za korisnike alkohola. Osim što u ovim skloništima često nije bilo slobodnih mesta, događalo se da su zaposleni odbijali da prime žene sa iskustvom nasilja, a zabeleženi su slučajevi da su žene „okrivljavane“ za nasilje koje su prepele, kao i da su ih ispitivali zbog čega se ne vrate kući.¹²³ Prve sigurne kuće za žene sa iskustvom nasilja u Sjedinjenim Američkim Državama kreirane su po feminističkom modelu a vodile su ih žene koje su i same preživele nasilje u porodici i koje su smatrale da podrška koju pružaju institucije (zdravstvene ustanove, skloništa za beskućnike i policija) nije dovoljna, odnosno, da je neophodna podrška žena koje su bile u sličnoj situaciji.¹²⁴

Tokom 80-ih i 90-ih godina XX veka dolazi do jačanja pokreta za borbu protiv nasilja u porodici širom sveta. U **Deklaraciji o suzbijanju nasilja nad ženama Ujedinjenih nacija** (1993) navedeno je da *nasilje u porodici predstavlja povredu ljudskih prava i rezultat je istorijski nejednakog odnosa moći između muškaraca i žena*.¹²⁵ Pojedine države usvajaju propise kojima se zabranjuje nasilje u porodici i opredeljuju

122 Uslugu su pružale volonterke, koje su se pored upravljanja sigurnim kućama, bavile zagovaranjem i radom na SOS telefonima.

123 Katrina Rutledge, *Rules, Restrictions and Resident Empowerment in Domestic Violence Shelter Design: An Exploration and Response*, Florida State University Libraries, 2015, str. 12-13, dostupno na: <https://diginole.lib.fsu.edu/islandora/object/fsu%3A253132> (pristupljeno 15.3.2019)

124 Često se događalo da se korisnice prijatelje sa volonterkama u sigurnoj kući, te da i same postanu deo osoblja, kada poraste broj korisnica i ponestane smeštajnog kapaciteta. Katrina Rutledge, op.cit, str. 12-13

125 UN Deklaracija o uklanjanju nasilja nad ženama usvojena je na Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija 20. decembra 1993. godine, 48/104 dostupno na: <http://www.prs.hr/index.php/međunarodni-dokumenti/un-dokumenti/270-un-deklaracija-o-uklanjanju-nasilja-nad-zenama> (pristupljeno 15.3.2019)

budžetska sredstva za suzbijanje nasilja.¹²⁶ Iako uslugu sigurnih kuća najčešće koriste žene sa iskustvom nasilja u porodici, ova usluga mora biti dostupna svakoj ženi koja je u situaciji rodno zasnovanog nasilja, uključujući genitalno sakaćenje, prinudni brak, zločine počinjene u ime tzv. „časti“ i seksualno nasilje. Pored bezbednog stanovanja, sigurne kuće treba da pružaju i druge usluge, na primer zastupanje, savetovanje, podrška, kao i usluge namenjene deci korisnica. Kako bi usluge sigurnih kuća bile dostupne svim ženama, neophodno je obezbediti dovoljan broj sigurnih kuća u glavnom i u većim gradovima, kao i barem jednu sigurnu kuću u svakoj lokalnoj samoupravi, kantonu ili provinciji.¹²⁷

Dokument Saveta Evrope *Borba protiv nasilja prema ženama: Minimalni standardi za usluge podrške*¹²⁸ sadrži set minimalnih i željenih standarda za sigurne kuće:¹²⁹

126 Na primer, Federalna vlada SAD opredelila je 1994. godine više od milijardu dolara za borbu protiv nasilja u porodici i seksualnog zlostavljanja, a 25% ovog iznosa upućeno je organizacijama civilnog društva i sigurnim kućama, čime je potpomognuto finansiranje usluga podrške ženama sa iskustvom nasilja i podignuta svest javnosti o ovom problemu. Međutim, ima mišljenja da su poslednjih decenija sigurne kuće više nisu usmerene na ženu kao individuu, već su se „pretvorile“ u institucije koje zapošljavaju profesionalce, razvijaju hijerarhijsku komandnu strukturu i postupaju u skladu sa državnim protokolima, kao i da su se fokusirale na postizanje „merljivih“ rezultata, sprovođenjem unifikovanog programa koji je istovetan za sve korisnice, ne uzimajući u obzir njihove specifične potrebe i lična svojstva. Sarah M. Kesler, *A Safe Place to Start Over: The Role of Design in Domestic Violence Shelters*, Kansas State University, dostupno na: <http://www.kon.org/urc/v11/kesler.html> (pristupljeno 10.2.2019)

127 Liz Kelly and Lorna Dubois, *Combating violence against women: minimum standards for support services*, Directorate General of Human Rights and Legal Affairs Council of Europe, Strasbourg, 2008, strana 12, dostupno na: [https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/EG-VAW-CONF\(2007\)Study%20rev.en.pdf](https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/EG-VAW-CONF(2007)Study%20rev.en.pdf) (pristupljeno: 15.3.2019)

128 Ibid.

129 Standardi su sumirani u publikaciji: Tracy Gierman, *Shelter for Women and Girls at Risk of or Survivors of Violence*, Canadian Network of Women's Shelters and Transition House and UN Women, 2013, str. 90-91

Minimalni standardi	Standardi kojima se teži
Usluge u sigurnim kućama treba da pruža žensko osoblje.	
Sigurnost korisnica bi trebalo osigurati tajnom lokacijom i/ili putem odgovarajućih sigurnosnih mera i nadzora.	Trebalo bi da postoje pisana pravila o posetama, ukoliko su dozvoljene, uz osiguravanje da posetioci razumeju tajnost i poverljivost.
Ako nema dovoljno mesta ili se odustane od pružanja usluge, sigurna kuća treba da pomogne u pronalaženju odgovarajućeg sigurnog alternativnog smeštaja.	Alternativni smeštaj treba ocenjivati u skladu sa procedurama o sigurnosti i poverljivosti skloništa.
Odbijanje pružanja usluge ili ponovnog primanja može da se primeni samo u slučaju ozbiljnih kršenja pravila ili zbog sigurnosti žena i dece.	
Usluga sigurne kuće treba da bude dostupna sve dok je korisnici potrebna.	
Broj zaposlenih u sigurnoj kući treba da bude dovoljan, kako bi se odgovorilo na potrebe trenutnih korisnica i njihove dece.	
Podršku u kriznim situacijama i bezbednosno planiranje treba obezbediti za svaku korisnicu usluge.	Sigurna kuća treba da pruži informacije o pravima i obavezama korisnica usluge (uključujući procedure o poverljivosti) u roku od 24 sata od prijema. Pravila treba da budu predstavljena na jeziku koji osnažuje.
Pisana procena potreba treba da se završi u roku od 3 do 7 dana od dana prijema. Procena treba da obuhvati: zdravstvene/medicinske potrebe; decu; stanovanje; pravne opcije; finansijsku pomoć i opcije i obuku za posao, zapošljavanje i obrazovanje.	Trebalo bi obezbediti posebne usluge za žene koje su korisnice droga.

Minimalni standardi	Standardi kojima se teži
Trebalo bi da sigurna kuća bude u mogućnosti da pruži (ili da korisnicu uputi) na pravno savetovanje, zastupanje, pratnju i druge usluge podrške.	
Sigurna kuća treba da pruži podršku, kako bi se osiguralo da korisnice usluga imaju sredstava za život kada napuste sklonište.	
Sigurna kuća treba da ima najmanje jednu kvalifikovanu radnicu za brigu o deci.	Jedna radnica za brigu o deci na 10 dece; bezbedne prostorije za igru; izleti i aktivnosti za decu i procedure u vezi sa zaštitom dece.
Sigurne kuće treba da promovišu poštovanje i nenasilje u svim interakcijama, uključujući one između odraslih i dece.	Sigurne kuće treba da imaju zaključene protokole sa lokalnim školama koji će se odnositi na potrebe deteta na smeštaju u sigurnoj kući, a potrebno je obezbediti i prostor i objekte u kojima deca mogu da rade domaće zadatke.
Kada sigurna kuća nije dostupna zbog starosti muškog deteta, treba da pomogne u obezbeđivanju ili pronalaženju alternativnog sigurnog smeštaja za porodicu.	Alternativni smeštaj treba ocenjivati u skladu sa procedurom o sigurnosti i poverljivosti skloništa.
Sigurna kuća treba da pomogne u nastavku obrazovanja deteta.	
Obuka za volontere i osoblje koje radi u sigurnim kućama treba da traje najmanje 30 sati i da obuhvati rodnu analizu nasilja prema ženama; tehnike komunikacije i intervencije; poverljivost; zaštitu dece; pristup uslugama prevođenja i uslugama za žene sa invaliditetom; kako napraviti odgovarajuće preporuke; informacije o traumati, suočavanju i preživljavanju; procenu rizika; nediskriminaciju i različitost i osnaživanje.	Trebalo bi da postoji osoblje koje može da komunicira na znakovnom jeziku. Informacije i savetovanje treba da budu dostupni na nekoliko jezika, odražavajući zajednice kojima sklonište pruža usluge. Osoblje treba da dobije osnovnu obuku o imigracionom statusu/zakonu.

Minimalni standardi	Standardi kojima se teži
Preseljenje i naknadne usluge treba da budu dostupne bivšim korisnicama i njihovoj deci.	

Treba ukazati da su u SAD-u¹³⁰ kreirani standardi za pružanje usluga sigurnih kuća, sa idejom da se kroz njihovu primenu reflektuje posvećenost uspostavljanju *pristupačnog i dostupnog okruženja*, u cilju osnaživanja korisnica i njihove dece.¹³¹ Preporučeno je da se pružanjem usluga obezbedi: *osnaživanje korisnica*, kroz mogućnost donošenja sopstvenih odluka, povraćaj autonomije i dostojanstva ličnosti, koji su narušeni pretrpljenim zlostavljanjem; *ponovno povezivanje*, kroz društvenu podršku i (ponovno) povezivanje sa drugima, sa ciljem da korisnica „izađe“ iz izolacije; *bezbednost*, kroz stvaranje osećaja bezbednosti i dobrobiti; *roditeljstvo*, putem savetovanja i obezbeđivanja mogućnosti stvaranja bliskih veza sa decom i *harmonizacija* odnosa kroz minimizovanje konflikata i utvrđenih pravila u sigurnoj kući. Cilj ovog koncepta je ponovno uspostavljanje osećaja dostojanstva i sigurnosti kod korisnica sigurnih kuća, imajući u vidu da su uslovi života pre dolaska u sigurnu kuću, naročito tokom epizoda nasilja, narušili njihov osećaj dostojanstva, autonomije, nezavisnosti i samoodređenja.¹³²

U različitim državama propisani su različiti kriterijumi za prijem u sigurne kuće. Istraživanja sprovedena u SAD-u pokazala su da skloništa za beskućnike, koja se uglavnom finansiraju iz državnog budžeta, ponekad imaju kriterijume koji se odnose na pol ili porodični status (npr. primaju muškarce ili žene ili samo majke sa decom), a većina ne prima korisnike droga.¹³³ Slična je situacija i sa sigurnim kućama. Iako se retko dešava da ograničenja u vezi sa prijemom određenih grupa žena budu navedena među kriterijumima za prijem u sigurnu kuću,

130 Koalicija protiv nasilja u porodici države Vašington i organizacija Mahlum

131 Rutali Joshi, op.cit, str. 21-22

132 Ibid.

133 Katrina Rutledge, op.cit, str. 4

iskustva žena kojima je bila potrebna ova usluga, ženskih nevladinih organizacija i nalaza retkih istraživanja pokazuju drugačije. Istraživanje sprovedeno u Srbiji pokazalo je da pojedine sigurne kuće ne primaju žene sa invaliditetom, kao ni žene koje koriste alkohol i droge.¹³⁴

Lokalni centar za socijalni rad će odbiti prijem u naše sklonište u sledećim situacijama: ozbiljna mentalna bolest ili samoubilačko ponašanje, zloupotreba droga, alkohola ili drugih psihoaktivnih supstanci, umerena ili ozbiljna mentalna bolest ili fizički invaliditet. (zaposlena u sigurnoj kući)

Romkinje se susreću sa problemima u vezi sa prijemom u sigurne kuće, često se umanjuje značaj i ozbiljnost situacije u kojoj se nalaze, a neretko budu obavestene da nema mesta u sigurnoj kući ili im ne bude obezbeđena tačna adresa sigurne kuće i druge neophodne informacije.¹³⁵ Slične rezultate pokazalo je i istraživanje iz Kanade, najčešći razlozi za odbijanje smeštaja bili su korišćenje alkohola i droga, kao i mentalni invaliditet, ali se prilikom odbijanja prijema ženama govorilo da su kapaciteti skloništa popunjeni.¹³⁶ Nadalje, istraživanje iz Etiopije je pokazalo da pojedine sigurne kuće ne primaju žene sa fizičkim i mentalnim invaliditetom, kao ni trudnice.¹³⁷ Takođe, na osnovu informacija o sigurnoj ženskoj kući u Novom Sadu,¹³⁸ u prihvatilište i

134 Danica Jovanović, *Više lica diskriminacije i rasizma – Problem dostupnosti Sigurnih kuća za Romkinje i problem sekundarne viktimizacije u smeštaju*, Udruženje Roma Novi Bečej, Novi Bečej, 2017, str. 30-33

135 Ibid, str. 52

136 Sara Beattie and Hope Hutchins, *Shelters for abused women in Canada, 2014*, dostupno na: <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/85-002-x/2015001/article/14207-eng.htm> (pristupljeno 10.2.2019)

137 UN Women, *Shelters for women and girls who are survivors of violence in Ethiopia - National Assessment on the Availability, Accessibility, Quality and Demand for Rehabilitative and Reintegration Services*, 2016, str. 6

138 Na internet stranici Hoću da znaš – sigurna kuća, Pokrajinski sekretarijat za socijalnu politiku, demografiju i ravnopravnost polova, dostupno na: <http://hocudaznas.org/sigurna-kuca/> pristupljeno (10.2.2019) navedeno je: „Tekst je napisan na osnovu informacija o Sigurnoj ženskoj kući u Novom Sadu“, uz navođenje linka <http://www.csrns.org.rs/sigurnakuca/sekcije>, integralni tekst na ovoj internet stranici (linku) nije dostupan.

prihvatnu stanicu¹³⁹ ne mogu se primiti osobe koje boluju od težih psihijatrijskih oboljenja ili imaju predistoriju psihijatrijskih poremećaja, osobe zavisne od alkohola, droga i tableta, umereno i teže mentalno nedovoljno razvijene osobe, kao ni osobe sa poremećajima u ponašanju koje bi narušavale funkcionisanje prihvatilišta i prihvatne stanice.¹⁴⁰

139 Sigurna ženska kuća u Novom Sadu je deo Centra za socijalni rad Grada Novog Sada, dostupno na: <http://www.csrns.org.rs/prihvatiliste-sa-prihvatnom-stanicom-za-zene-i-decu-ugrozene-porodicnim-nasiljem-sigurna-zenska-kuca/>, dok je osnivač ovog centra za socijalni rad Grad Novi Sad, podatak dostupan na: <http://www.csrns.org.rs/istorijat/> (pristupljeno 12.2.2019)

140 *Hoću da znaš – sigurna kuća*, dostupno na: <http://hocudaznas.org/sigurna-kuca/>

4 | PRISTUPAČNOST I DOSTUPNOST USLUGE SIGURNIH KUĆA ŽENAMA SA INVALIDITETOM

4.1. Međunarodni pravni okvir

Ratifikacijom **Istanbulske konvencije** države su se obavezale da preduzmu sve neophodne zakonodavne ili druge mere i omoguće otvaranje odgovarajućih, lako dostupnih sigurnih kuća za bezbedan smeštaj, u dovoljnom broju, kao i da proaktivno pristupe žrtvama nasilja, posebno ženama i njihovoj deci.¹⁴¹ **Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom** propisano je da države priznaju pravo osoba sa invaliditetom na socijalnu zaštitu i na ostvarivanje tog prava bez diskriminacije na osnovu invaliditeta i da će preduzeti odgovarajuće korake radi očuvanja i unapređivanja ovog prava, uključujući i mere kojima se obezbeđuje da osobe sa invaliditetom, posebno žene i devojčice sa invaliditetom i starije osobe sa invaliditetom, imaju pristup programima socijalne zaštite.¹⁴² **Pekinška deklaracija i Platforma za akciju**, kao jedan od strateških ciljeva, utvrđuje preduzimanje integralnih mera na sprečavanju i eliminaciji nasilja prema ženama, između ostalog i kroz obezbeđivanje da žene sa invaliditetom imaju pristup informacijama i uslugama u oblasti nasilja prema ženama.

141 Član 23. Istanbulske konvencije

142 Čl. 28. Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom

4.2. Pravni okvir Republike Srbije

Zakonom o socijalnoj zaštiti zabranjena je diskriminacija korisnika socijalne zaštite po osnovu rase, pola, starosti, nacionalne pripadnosti, socijalnog porekla, seksualne orijentacije, veroispovesti, političkog, sindikalnog ili drugog opredeljenja, imovnog stanja, kulture, jezika, invaliditeta, prirode socijalne isključenosti ili drugog ličnog svojstva.¹⁴³

Pravilnikom o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite propisano je da svi objekti moraju imati pristupačan prilaz objektu za nesmetan dolazak vozila sa korisnicima koji se otežano kreću i za samostalno kretanje korisnika invalidskih kolica i drugih pomagala.¹⁴⁴ Takođe, standard zahteva da ležaji u spavaonici budu prilagođeni uzrastu i potrebama korisnika prema stepenu podrške i da razmak između ležajeva omogućava nesmetano funkcionisanje korisnika u skladu sa njihovim potrebama i mogućnostima. Prostor u spavaonicama je prilagođen potrebama korisnika, te objekat treba da poseduje i prostoriju za nesmetane susrete i druženja korisnika i lica iz bliskog okruženja.¹⁴⁵ Ove odredbe treba tumačiti u skladu sa ostalim dokumentima i smatrati da prihvatilišta, odnosno, sigurne kuće za žene i decu žrtve nasilja treba da odgovore na potrebe žena i dece sa invaliditetom i budu dostupne i pristupačne.

4.3. Opis stanja

Termini pristupačnost i dostupnost usluga često se koriste kao sinonimi iako imaju različito značenje. **Pristupačna usluga** je ona usluga kojoj lako mogu da pristupe svi kojima je potrebna, a informacije o različitim dostupnim uslugama i njihovim pružaocima treba da budu pristupačne svim korisnicima. Osobama sa invaliditetom treba obezbediti pristup fizičkom okruženju u kojem se pružaju usluge, adekvatnom transportu do pružaoca usluga, kao i pristup informacijama

143 Čl. 25. ZSZ

144 Čl. 6. PBUSPUSZ

145 Čl. 34. PBUSPUSZ

i komunikacijama.¹⁴⁶ Sa druge strane, **dostupnost** označava pružanje usluga na način koji odgovara potrebama korisnika i kojim se kada god je moguće, korisnicima obezbeđuje da izaberu uslugu, na lokaciji koja im je najpogodnija a kada je to potrebno i za članove porodice korisnika.¹⁴⁷ Na primeru kriznog savetovanja za žrtve rodno zasnovanog nasilja, pružanje pristupačne usluge bi podrazumevalo obezbeđivanje kriznog savetovanja putem različitih metoda, uključujući razgovor licem u lice, telefonom, mobilnim telefonom, putem elektronske pošte, kao i obezbeđivanje usluge na različitim lokacijama i u različitim ustanovama. Pružanje dostupne usluge kriznog savetovanja podrazumeva da se ova usluga pruža besplatno, da se obezbedi da se svaka žena i devojčica sasluša i da se njenom iskustvu veruje, da se obezbedi pristup bezbednom i sigurnom smeštaju, kao i pristup hitnim i bezbednim medicinskim uslugama, te mogućnost da se žrtvi ponovo pruži usluga, čak i kada je prethodno odbije, dok se žene i devojčice podržavaju da donose informisane odluke.¹⁴⁸

4.3.1. Glavni izazovi u radu sigurnih kuća

Brojni su izazovi u radu sigurnih kuća širom sveta. Napori ženskih organizacija da podignu svest javnosti o problemu nasilja prema ženama i da obezbede adekvatnu prevenciju i zaštitu, često su otežani u mnogim državama u kojima je podređeni položaj žena društveno prihvaćen, nasilje prema ženama se opravdava, a pristup savetovanju ili informativnim materijalima je ograničen, uključujući informacije o uslugama podrške i zaštite. Zbog toga žene iz marginalizovanih

146 *A Voluntary European Quality Framework for Social Services*, SPC/2010/10/8, The Social Protection Committee, str. 5-6, dostupno na: https://childhub.org/en/system/tdf/library/attachments/spc_qf_document_spc_2010_10_8_final1.pdf?file=1&type=node&id=26391 (pristupljeno 15.3.2019)

147 Ibid.

148 *Social Services – Essential Services Package for Women and Girls Subject to Violence, Core Elements and Quality Guidelines*, UN WOMEN, UNFPA and Australian Aid, dostupno na: <http://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/12/essential-services-package-for-women-and-girls-subject-to-violence> (pristupljeno 15.3.2019)

društvenih grupa često nemaju dovoljno znanja o svojim pravima i/ili imaju ograničen pristup informacijama zbog diskriminacije i društvene marginalizacije,¹⁴⁹ pa mnoge od njih ne znaju za postojanje sigurnih kuća, nisu upoznate sa procedurama korišćenja ove usluge ili im je usluga nije dostupna, na primer zbog nepristupačnosti, geografske udaljenosti, nepoznavanja jezika i dr.

Nadalje, često potrebe za uslugom sigurne kuće prevazilaze dostupne kapacitete, dok u nekim državama postoji samo nekoliko sigurnih kuća, koje se uglavnom nalaze u glavnom gradu ili u urbanim sredinama.¹⁵⁰ Ženama koje žive u udaljenim i ruralnim područjima uglavnom nisu dostupne sigurne kuće, slično kao što im nisu dostupne ni mnoge druge važne usluge (usluge brige o deci, javni prevoz, zaposlenje).¹⁵¹ Usluge sigurnih kuća uglavnom su prilagođene samo potrebama žena iz većinske populacije, a veoma su retke sigurne kuće koje mogu da odgovore na potrebe žena iz višestruko marginalizovanih grupa, kao što su žene sa invaliditetom, devojčice i adolescentkinje, starije žene, lezbejke, migrantkinje, pravno nevidljive žene i žene iz manjinskih etničkih grupa. Sigurne kuće nisu pristupačne, nema adekvatnih programa za različite grupe žena,¹⁵² a u nekima nema uslova za prijem dece korisnica. Takođe, ponekad se javljaju problemi u vezi sa nedostatkom

149 *Shelter for Women and Girls at Risk of or Survivors of Violence*, Canadian Network of Women's Shelters and Transitional Houses, UN WOMEN, 2013, dostupno na: <http://www.endvawnow.org/uploads/modules/pdf/1363538451.pdf> (pristupljeno 10.2.2019)

150 Primera radi, tokom samo jednog dana 56.308 žena i 39.130 dece u 36 zemalja zatražilo usluge sigurnih kuća zbog nasilja u porodici, od čega 12.342 žena i dece nije primljeno u skloništa zbog ograničenog prostora i resursa. The Global Network of Women's Shelters, *Global Shelter Data Count*, 2015, dostupno na: http://gnws.org/images/3-our-work/reports/gnws_2015_globaldatacount.pdf (pristupljeno 17.3.2019)

151 Ibid.

152 Na primer, migrantkinje se susreću i sa poteškoćama u traženju zaštite, uzrokovanim jezičkom barijerom i pretnjama nasilnika da će biti deportovane. Usluge sigurnih kuća često nisu prilagođene ni ženama koje su iskusile specifične oblike rodno zasnovanog nasilja kao što je trafiking, niti imaju kapacitet da „odgovore“ na potrebe žena sa iskustvom višestrukih oblika nasilja (na primer prinudni brak i nasilje u porodici), kao ni na potrebe žena koje su pretrpele nasilje od više počinitelaca.

procedura ili nedovoljnom informisanošću zaposlenih, pa se može dogoditi da pravno nevidljivoj ženi u situaciji nasilja ne bude omogućen prijem u sigurnu kuću jer nema regulisan pravni status, odnosno, nema dokumenta.¹⁵³

Veliki izazov za rad sigurnih kuća predstavlja neadekvatno i neodrživo finansiranje, koje utiče i na dostupnost ove usluge. Sigurne kuće se najčešće finansiraju iz državnog budžeta i donatorskih sredstava. Finansijska sredstva koja opredeljuju države uglavnom nisu dovoljna i nisu konzistentna, dok se donatorsko finansiranje odnosi na određene projekte, što sve zajedno utiče na održivost usluge i ograničava kapacitete organizacija koje pružaju usluge. Bez odgovarajućeg finansiranja, organizacije ne mogu da obezbede niti da zadrže ljudske i organizacione resurse, tehničku podršku i druga sredstva, kako bi obezbedile smeštaj i pristup sveobuhvatnim uslugama podrške i osigurale bezbednost korisnicima.¹⁵⁴ Konačno, sigurne kuće nisu trajno rešenje, pa je neophodno da se korisnicama i njihovoj deci obezbedi pristup bezbednom i pristupačnom stanovanju kada napuste sigurnu kuću, što uglavnom nije obezbeđeno. Nedostatak „sigurne kuće druge faze“ dovodi žene koje su ekonomski zavisne od svojih partnera ili članova porodice u poziciju da biraju između povratka nasilnom partneru i beskućništva. Pored toga, u velikom broju država, boravak u sigurnoj kući je vremenski ograničen, najčešće do 21 dan, što je veoma kratak vremenski period za ženu da obezbedi adekvatan i bezbedan životni prostor.¹⁵⁵

Sigurne kuće u Srbiji nisu lako dostupne ženama u situaciji nasilja zbog neadekvatne geografske raspoređenosti i činjenice da žene moraju imati uput centra za socijalni rad kako bi koristile ovu uslugu.¹⁵⁶ Odredbe Pravilnika o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite nisu rodno specifične, usled čega neka prihvatilišta¹⁵⁷ ne

153 *Global Shelter Data Count*, op.cit.

154 Ibid.

155 Ibid.

156 Danijela Pešić, *Zaštita i podrška za žene sa iskustvom nasilja – analiza lokalnih politika u Republici Srbiji*, Autonomni ženski centar, Beograd, 2016, str. 42-44

157 Upotrebljava se termin „prihvatište“ a ne „sigurna kuća“.

prepoznaju rodnu dimenziju nasilja u porodici, a svega 60% je specijalizovano za pružanje podrške ženama sa iskustvom nasilja.¹⁵⁸ Smeštaj i boravak žena i njihove dece u sigurnim kućama pri centrima za socijalni rad je besplatan za osobe sa teritorije opštine, dok za žrtve iz drugih opština troškove najčešće snose centri iz njihovog mesta prebivališta, što neretko otežava prijem i smeštaj u sigurnu kuću, a istraživanja pokazuju značajne razlike između lokalnih sredina u pogledu dnevne cene smeštaja, što korisnice ove usluge stavlja u nejednaku poziciju.¹⁵⁹ Podaci iz 2015. godine pokazuju da je većina skloništa otvorena 24/7 za hitan smeštaj, da više od polovine sigurnih kuća pruža usluge besplatno za korisnice (58%), a trećina sigurnih kuća smešta korisnice bez uputa centra za socijalni rad, što je jasan pokazatelj nedovoljne dostupnosti ove usluge, dok podaci iz 2013. godine pokazuju da 10 od 11 anketiranih sigurnih kuća nema bezbednosni plan zaštite za žrtve nasilja.¹⁶⁰ Viđanje dece sa roditeljem koji je učinio nasilje u najvećem broju slučajeva odvija se u prostorijama centra za socijalni rad u kontrolisanim uslovima, adresa sigurne kuće uglavnom je tajna,¹⁶¹ a veliki problem je to što sigurne kuće uglavnom nemaju policijsko obezbeđenje.¹⁶²

U ovom trenutku ne postoje zvanični podaci o smeštajnim kapacitetima sigurnih kuća u Srbiji i nije moguće uporediti broj dostupnih ležajeva u odnosu na broj stanovnika,¹⁶³ ali se sa sigurnošću može reći da

158 Danijela Pešić, op.cit.

159 Ibid.

160 Tri sigurne kuće navode da sigurnosni plan sastavljaju od slučaja do slučaja, odnosno, na individualnom nivou. Danijela Pešić, op.cit, str. 45-46

161 Osim u slučajevima kada je poznata zbog aktivnosti koje se unutar nje organizuju, a zabeleženi su i slučajevi da je adresa sigurne kuće greškom novinara izašla u javnost. Pored toga, sigurnu kuću u Beogradu veoma često posećuju političari i političarke, a sa njima dolaze i novinari, čime se adresa, prostorije i korisnici sigurne kuće razotkrivaju velikom broju ljudi. *Improved legislation failed protection – Independent report on the implementation of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, Autonomous Women's Center, Belgrade, 2018, str. 34-35

162 Ibid.

163 Prema propisanim standardima, u Srbiji bi trebalo da bude 719 ležajeva u sigurnim kućama u odnosu na broj stanovnika.

je broj sigurnih kuća nedovoljan, da nisu geografski adekvatno raspoređene, kao i da nisu lako dostupne određenim grupama žena, kao što su žene sa invaliditetom, starije žene, žene sa sela, žene sa invaliditetom.¹⁶⁴ Nedostatak specifičnih standarda za pružanje usluge sigurnih kuća u Srbiji dovodi do toga da se ove usluge pružaju na različit način u različitim lokalnim samoupravama, u odnosu na ciljne grupe korisnika, dužinu boravka, pružene usluge, troškove, bezbednost korisnika i generalni kvalitet usluge. Ženske organizacije ukazuju na različite nedostatke i probleme u funkcionisanju sigurnih kuća u Srbiji:

- ✓ žene žrtve nasilja smeštene su u istom objektu sa drugim, različitim (po starosnom dobu i potrebama) kategorijama korisnika;
- ✓ u pojedinim lokalnim samoupravama isti pravilnik o prijemu i otpuštanju iz skloništa primenjuje se na sve kategorije korisnika;
- ✓ ne postoje posebna pravila za obezbeđivanje bezbednosti za decu i žene žrtve nasilja;
- ✓ žrtve nasilja su u sigurnim kućama zaključane nakon radnog vremena osoblja jer nisu obezbeđene stalne usluge (24/7);
- ✓ pojedini korisnici plaćaju usluge smeštaja;
- ✓ pokreće se malo postupaka za određivanje mera zaštite nasilnicima, posebno kada je reč o meri iseljenja iz stana, dok se žene i deca nalaze u sigurnoj kući.¹⁶⁵

CEDAW komitet je izrazio zabrinutost zbog činjenice da podršku žrtvama rodno zasnovanog nasilja uglavnom pružaju nevladine organizacije, da podrška i dalje zavisi od donatora, kao i zbog nedostatka skloništa za žrtve rodno zasnovanog nasilja, pa je preporučio Srbiji da

164 Prema podacima centara za socijalni rad, u 2016. godini 5% odraslih žrtava nasilja u porodici (522 osobe) izmešteno je iz svojih domova, ali nije navedeno da li su smeštene u sigurne kuće. *Improved legislation failed protection – Independent report on the implementation of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, op.cit, str. 34-35

165 Prosečna dužina boravka u sigurnim kućama u Srbiji je između tri i šest meseci, ali žene ostaju i duže.

obezbedi da sve žene žrtve rodno zasnovanog nasilja imaju pristup dovoljnom broju dostupnih državnih prihvatilišta.¹⁶⁶

4.3.2. Pristupačnost i dostupnost usluga sigurnih kuća ženama sa invaliditetom

Krizne intervencije za žene koje su zbog rodno zasnovanog nasilja u situaciji da im je ugrožen život mogu uključivati privremeni smeštaj u sigurnu kuću, trajno napuštanje nasilnog partnera i kreiranje sigurnosnog plana u slučaju narednog napada, ukoliko žena odluči da oстане sa nasilnikom. Ove opcije mogu biti otežane ili čak i neostvarive za žene sa invaliditetom, naročito ukoliko su kriterijumi za prijem u sigurnu kuću neposredno ili posredno diskriminatorni, ako su sigurne kuće nepristupačne ili se ženi ne može obezbediti podrška personalnog asistenta kad je potrebno, kao i ako nema pristupačnog prevoza do sigurne kuće ili ako zaposleni u sigurnoj kući nisu obučeni da komuniciraju sa ženom koja ne čuje ili ima poteškoća sa govorom.¹⁶⁷ U posebno teškoj situaciji se nalaze žene sa invaliditetom koje zavise od asistencije nasilnog partnera, a nemaju porodicu ni prijatelje kod kojih bi mogle da stanuju, kao i žene koje ne mogu same da ispune sigurnosni plan, kao što je pakovanje neophodnih stvari, vožnja automobila ili organizovanje prevoza do sigurne kuće ili stana prijatelja. Konačno, može se dogoditi i da žena sa invaliditetom, iz različitih razloga, ne uspe da povede decu sa sobom, zbog čega će opravdano strahovati za bezbednost dece koja su ostala sama sa nasilnikom.¹⁶⁸ I same žene sa invaliditetom su svedočile o barijerama sa kojima su se suočile kada su zatražile pomoć i podršku od nadležnih institucija kako bi izašle iz kruga nasilja:¹⁶⁹

166 CEDAW/C/SRB/CO/4, 8. mart 2019.

167 Marc Dubin, *Domestic Violence Shelters and the ADA*, str. 10-11, dostupno na: www.ncdsv.org/images/DVSheltersADA.pdf (pristupljeno 12.2.2019)

168 Marc Dubin, op.cit.

169 *Barriers in Victim Services*, Center on Victimization and Safety, dostupno na: <https://www.endabusepwd.org/problem/outofreach/exploring-the-barriers-in-victim-services/> (pristupljeno 12.2.2019)

Rekli su mi da moram da idem na lečenje mog psihičkog stanja, pa će onda moći da mi pomognu;

Nisu me primili u sigurnu kuću zato što prema njihovim pravilima moram biti u „neposrednoj fizičkoj opasnosti“. To što mi je nasilnik oduzeo lekove, nije se tako kvalifikovalo;

Želela sam da se pridružim grupi za podršku, ali su se sastanci održavali na drugom spratu, a nije bilo lifta;

Nisam mogla da razumem svu papirologiju koju su mi dali;

Sigurna kuća nije bila pristupačna, pa su mi rekli da idem u starački dom;

Nisu mogli da priušte tumača za znakovni jezik, pa smo pisali jedni drugima. Bilo je teško razumeti i apsorbovati sve;

Nisu mi dozvolili da prisustvujem njihovim poverljivim programima jer sam morala da povedem personalnog asistenta sa sobom;

Sve odluke su donosili umesto mene.

O teškoćama sa kojima se suočavaju žene sa invaliditetom u situaciji rodno zasnovanog nasilja, govore i nalazi istraživanja sprovedenih u sigurnim kućama širom sveta. Na primer, pojedine sigurne kuće u Etiopiji ne primaju trudnice, žene koje imaju tuberkulozu i žene sa fizičkim i mentalnim invaliditetom, pa ove grupe žena, kad su u situaciji nasilja u porodici, nemaju gde da odu i lišene su društvene podrške.¹⁷⁰ Kada je reč o Engleskoj,¹⁷¹ manje od trećine sigurnih kuća pristupačno je za korisnice kolica, žene kojima je potrebna personalna asistencija mogu biti smeštene u 18% sigurnih kuća, dok samo 4% sigurnih kuća obezbeđuje bilo kakav vid podrške za žene sa teškoćama u učenju. Takođe, sigurne kuće su odbile prijem 21% žena sa invaliditetom jer nisu mogle da obezbede pristupačnu uslugu.¹⁷² Rezultati istraživanja

170 *Shelters for women and girls who are survivors of violence in Ethiopia – National Assessment on the Availability, Accessibility, Quality and Demand for Rehabilitative and Reintegration Services*, UN Women, 2016, str. 30

171 Katie Smith and Charlotte Miles, *Nowhere to turn – Findings from the first year of the No Woman Turned Away project*, Women's Aid, Bristol, 2017, str. 39-40

172 Katie Smith and Charlotte Miles, op.cit.

sprovedenog u Kanadi pokazuju da je većina sigurnih kuća delimično pristupačna za žene sa fizičkim invaliditetom, što uključuje rampu na ulazu, pristupačnu sobu i kupatilo, ali su ostale prostorije u sigurnoj kući najčešće nepristupačne.¹⁷³ Iako je postignut izvestan napredak, postoje i mnogi izazovi: samo jedna trećina sigurnih kuća poseduje TTY telefone (telefone pisaće mašine),¹⁷⁴ više od 10% sigurnih kuća odbija da pruži uslugu ženama sa mentalnim invaliditetom jer „nema ju mogućnosti da se pobrinu za njihove potrebe“, personalna asistencija je moguća ukoliko je žena sama obezbedi i plati, često se ženama sa invaliditetom odbija prijem (45%) uz obrazloženje da su svi kapaciteti popunjeni, odnosno, da su pristupačne sobe zauzete, kao i zbog nepristupačnosti samog objekta.¹⁷⁵

Razlozi za veoma lošu situaciju u kojoj se nalaze žene sa invaliditetom u vezi sa korišćenjem usluge sigurnih kuća prvenstveno su povezani sa činjenicom da su one same i njihova iskustva nasilja uglavnom nevidljiva za pružaoce usluga. Dostupno je veoma malo istraživanja na ovu temu, profesionalci ne pohađaju adekvatne obuke o položaju žena sa invaliditetom, njihovim iskustvima nasilja i uslugama koje su im potrebne kako bi izašle iz kruga nasilja. Iako neki programi zaštite od nasilja u porodici i seksualnog nasilja nastoje da poboljšaju dostupnost usluga, mnogi od njih su i dalje nepristupačni ženama sa invaliditetom jer se na njih ne misli prilikom kreiranja programa. Pored toga, kada je potrebno prevazići ove barijere, čini se da pružaoци usluga ne razumeju šta treba da rade, niti kako da pronađu sredstva da finansiraju opremu, pomagala i da obezbede pristupačnost ženama sa invaliditetom,¹⁷⁶ odnosno, manjak adekvatnog finansiranja često se navodi kao odlučujući razlog nedostupnosti i nepristupačnosti ove usluge ženama sa

173 Jewelles Smith, *Bridging the gaps: Survey examines accessibility at women's shelters*, Disabled Women's Network Canada, 2009, dostupno na: <http://www.cwhn.ca/en/node/41613> (pristupljeno 11.2.2019)

174 Bez TTY telefona one teško mogu nezavisno da kontaktiraju sa drugima u sigurnoj kući, a dodatno, mnoge sigurne kuće nemaju alarme na vratima, satove sa alarmima ili monitore koji svetle, kako bi žene koje ne čuju ili imaju poteškoća sa sluhom znale da je neko na vratima, da je alarm uključen ili da im dete plače.

175 Ibid.

176 *Barriers in Victim Services*, op.cit.

invaliditetom.¹⁷⁷ Iako je nesumnjivo da se sigurne kuće suočavaju sa brojnim i ozbiljnim finansijskim poteškoćama, objekti sigurnih kuća moraju ispunjavati standarde pristupačnosti, dodatna pomagala i usluge moraju biti dostupni ženama sa invaliditetom, zaposleni u sigurnim kućama moraju da imaju osnovnu obuku u vezi sa ženama sa invaliditetom, različitim načinima komunikacije sa njima, o specifičnoj ranjivosti i ograničenim mogućnostima za izlazak iz kruga nasilja kada je reč o ženama sa invaliditetom koje žive u rezidencijalnim institucijama, a bilo bi veoma korisno i da žene sa invaliditetom budu zaposlene u sigurnim kućama.¹⁷⁸ Sve sigurne kuće trebalo bi da budu dostupne i pristupačne ženama sa invaliditetom, odnosno, ne treba osnivati posebne sigurne kuće za žene sa invaliditetom, imajući u vidu da bi to bila svojevrsna segregacija žena sa invaliditetom u situaciji nasilja.¹⁷⁹

U Srbiji su najveći problemi u radu sigurnih kuća nedovoljna finansijska sredstva, nedovoljno obuhvatne usluge podrške, teškoće da se sačuva anonimnost i privatnost žena u sigurnim kućama kojima rukovode centri za socijalni rad, teškoće da se garantuje bezbednost i to što nisu sve usluge besplatne, što je prepreka mnogim ženama.¹⁸⁰ Takođe, prisutne su i diskriminatorne prakse, a Romkinje i žene sa invaliditetom suočavaju se sa teškoćama prilikom smeštaja u sigurne kuće. U Srbiji ne postoji sveobuhvatno istraživanje o dostupnosti sigurnih kuća ženama sa invaliditetom, a Pokrajinski ombudsman je uputio preporuku jedinicama lokalne samouprave da obezbede sredstva za nesmetan rad sigurnih kuća, uključujući i finansijska sredstva za obezbeđivanje pristupačnosti sigurnih kuća ženama sa invaliditetom.¹⁸¹

177 Jewelles Smith, op.cit.

178 Marc Dubin, op.cit, str. 10-11

179 SafeLives, *Disabled Survivors Too: Disabled people and domestic abuse*, 2017, str. 28, dostupno na:
<http://safelives.org.uk/sites/default/files/resources/Disabled%20Survivors%20Too%20CORRECTED.pdf> (pristupljeno 15.3.2019)

180 *Izveštaj OCD o primeni Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad žena i nasilja u porodici u Srbiji*, Mreža SOS Vojvodina u saradnji sa OCD u Srbiji, Kikinda, 2018

181 *Redovan godišnji izveštaj Pokrajinskog zaštitnika građana – Ombudsmana za 2018. godinu*, Pokrajinski zaštitnik građana – Ombudsman, Novi Sad, 2019, str. 60-61

Nasilje prema ženama sa mentalnim invaliditetom često je njihova svakodnevnica i mnoge žene takvu situaciju prihvataju kao sastavni deo života. Neke su izložene nasilju još od detinjstva, ali usled institucijalizacije i života u izolaciji, nisu imale neophodne informacije, dok su mnoge imale negativna iskustva kada su se obraćale institucijama.¹⁸² Na primer, navode da se zaposleni u institucijama prema njima ponašaju bez poštovanja, da im često ne veruju da su preživele nasilje, kao i da postoji manjak manjak razumevanja za situaciju u kojoj se žena sa mentalnim invaliditetom nalazila, što se dodatno usložnjava ukoliko je ujedno i migrantkinja ili pripadnica određene etničke manjine ili ako je siromašna.¹⁸³

Malobrojna istraživanja koja su uključila i žene sa mentalnim invaliditetom pokazuju vezu između prijema u sigurnu kuću i mentalnog invaliditeta žene. Na primer, 23% sigurnih kuća u Engleskoj ima mogućnost pružanja podrške ženi sa mentalnim invaliditetom, a 12% sigurnih kuća ne prima žene kojima je potreban tretman u domenu mentalnog zdravlja.¹⁸⁴ Nadalje, žene sa invaliditetom često čekaju određeno vreme na odluku da li će biti primljene u sigurnu kuću, što je veoma opasan period za njih, posebno ako se ima u vidu da je momenat napuštanja nasilnog partnera trenutak najvećeg rizika. Prema podacima Femicid Cenzusa, od 200 žena koje su ubili bivši partneri, 76% je ubijeno tokom prve godine nakon napuštanja nasilnika.¹⁸⁵ Imajući to u vidu, još više zabrinjava činjenica da sigurne kuće širom sveta odbijaju da pruže usluge ženama sa mentalnim invaliditetom, čime ih izlažu daljem riziku od nasilja i femicida. I prakse u drugim državama su slične. Na primer, određene sigurne kuće u Etiopiji ne primaju žene sa mentalnim invaliditetom jer imaju ograničene ljudske resurse, zbog čega ne mogu da se „nose sa takvim slučajevima“, a navedene su i situacije kada su žene sa mentalnim invaliditetom vraćane u rezidencijalne institucije

182 Doris Rajan, *Women with Disabilities and Abuse: Access to Supports – Report on the Pan-Canadian Focus Groups*, DisAbled Women's Network (DAWN) Canada, Montreal, 2011, str. 19-20

183 Ibid.

184 Katie Smith and Charlotte Miles, op.cit, str. 33

185 Deirdre Brennan, *Redefining an Isolated Incident*, Women's Aid and nia, 2017, str. 4, dostupno na: <https://1q7dqy2unor827bqjls0c4rn-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2017/01/The-Femicide-Census-Jan-2017.pdf>

iz kojih su upućene u sigurnu kuću.¹⁸⁶ Istraživanje iz 1990. godine pokazalo je da u Kanadi postoji mnogo propusta u vezi sa prijemom žena sa mentalnim invaliditetom u sigurne kuće jer ih mnoge sigurne kuće nisu primale smatrajući da „takve žene predstavljaju preveliki problem za njih“.¹⁸⁷ U ponovljenom istraživanju iz 2008. godine, utvrđeno je da su sigurne kuće u Kanadi i dalje najmanje dostupne ženama sa mentalnim invaliditetom, oko 10% sigurnih kuća ne prima žene sa mentalnim invaliditetom, a kao razlog navodi tzv. „kompleksnost potreba“ žena sa mentalnim invaliditetom.¹⁸⁸

Kako žene sa mentalnim invaliditetom predstavljaju jednu od najmarginalizovanijih društvenih grupa i kako su najviše izložene sekundarnoj viktimizaciji, odbijanje njihovog prijema u sigurne kuće, bez obezbeđivanja alternativne podrške, u potpunoj je protivrečnosti sa svrhom ustanovljavanja usluge skloništa za žene u situaciji nasilja.¹⁸⁹

4.4. Šta nam pokazuju ova istraživanja

Sigurne kuće treba da obezbede bezbedno stanovanje, ali i da pruže korisnicama druge usluge, kao što su usluge zastupanja, savetovanja, podrške i usluge namenjene njihovoj deci. Pružanjem sveobuhvatnih i dostupnih usluga postiže se da žena koja je preživela nasilje ponovo uspostavi osećaj dostojanstva i sigurnosti, nezavisnost i samostalnost u odlučivanju, posebno imajući u vidu da su uslovi života do dolaska u sigurnu kuću, naročito tokom epizoda nasilja, narušili njihov osećaj dostojanstva, autonomije, nezavisnosti i samoodređenja. Ovo se može postići samo ukoliko su sigurne kuće dostupne i pristupačne svim ženama sa iskustvom nasilja, bez obzira na njihova lična svojstva, kao i vrstu nasilja koje su pretrpele.

186 *Shelters for women and girls who are survivors of violence in Ethiopia – National Assessment on the Availability, Accessibility, Quality and Demand for Rehabilitative and Reintegration Services*, op.cit, str. 6

187 Jewelles Smith, op.cit.

188 Ibid.

189 *Shelters for women and girls who are survivors of violence in Ethiopia – National Assessment on the Availability, Accessibility, Quality and Demand for Rehabilitative and Reintegration Services*, op.cit, str. 6

Istraživanja iz različitih delova sveta pokazuju da postoji niz problema kada je u pitanju dostupnost sigurnih kuća svim ženama u situaciji nasilja. Sa ovim problemima susreću se i žene sa invaliditetom u situaciji nasilja, ali pored toga, one su izložene i nizu specifičnih barijera.

Problemi sa kojima se susreću sve žene u situaciji nasilja, posebno žene iz marginalizovanih grupa	Specifični problemi sa kojima se susreću žene sa invaliditetom u situaciji nasilja
Ograničen pristup informacijama o pravima i postojećim uslugama, posebno ženama iz marginalizovanih grupa	Fizička nepristupačnost sigurnih kuća (potpuna ili delimična)
Zahtevi za pružanje usluga sigurnih kuća prevazilaze njihove kapacitete, te u nekim zemljama postoji samo nekoliko sigurnih kuća, koje se uglavnom nalaze u glavnom gradu ili u urbanim oblastima	Većina sigurnih kuća nema kapacitete da obezbedi prostor za personalnog asistenta korisnice niti za finansiranje ove usluge
Sužen opseg usluga koje sigurne kuće pružaju, odnosno, mnoge sigurne kuće i dalje pružaju „najniži stepen usluga“ namenjen potrebama žena iz većinske populacije	Mali broj sigurnih kuća poseduje tehnička sredstva za komunikaciju sa ženama sa senzornim invaliditetom, a zaposleni uglavnom nisu obučeni za komunikaciju (npr. znakovni jezik)
Mnoge žene iz marginalizovanih društvenih grupa ostaju uskraćene za usluge sigurnih kuća, usled needukovanosti i nesenzibilisanosti profesionalaca i neprilagođenosti same usluge	Većina sigurnih kuća ne prima žene sa mentalnim invaliditetom
Neadekvatno i neodrživo finansiranje sigurnih kuća	
Nedostatak rešenja za pristup bezbednom i pristupačnom stanovanju kada napuste sigurnu kuću	

Danas se nasilje prema ženama smatra ozbiljnim društvenim problemom i prepoznate su dalekosežne posledice nasilja koje pogađaju žrtvu nasilja, porodicu i celokupno društvo. Uprkos tome, postoje grupe žena kojima su nedostupne ili teško dostupne specijalizovane i pristupačne usluge podrške i zaštite od nasilja, uključujući usluge sigurnih kuća, između ostalog usled nepristupačnosti, nerazumevanja i osude okoline.¹⁹⁰ Nedostatak pristupačnih i dostupnih kuća za žene sa invaliditetom produbljuje njihovu društvenu marginalizaciju i diskriminaciju, posebno ako se ima u vidu da su one u većem riziku od nasilja u odnosu na žene iz opšte populacije. Zbog toga je neophodno posvetiti adekvatnu pažnju ovom problemu i osigurati da besplatne usluge sigurnih kuća budu dostupne svakoj ženi u situaciji nasilja, bez diskriminacije na osnovu invaliditeta ili nekog drugog ličnog svojstva.¹⁹¹

190 BC Association of Specialized Victim Assistance & Counseling Programs, *Critical elements of an effective response to violence against women – Addressing Gaps in Services for Marginalized Women*, str. 1-2, dostupno na: http://endingviolence.org/files/uploads/BN_5_MARG_WOMEN.pdf (pristupljeno 15.3.2019)

191 *Shelters for women and girls who are survivors of violence in Ethiopia – National Assessment on the Availability, Accessibility, Quality and Demand for Rehabilitative and Reintegration Services*, op.cit, str. 37 i 41

5

Rezultati istraživanja o dostupnosti i pristupačnosti sigurnih kuća u Srbiji ženama sa invaliditetom

Ratifikacijom Istanbulske konvencije Srbija se obavezala da preduzme sve neophodne zakonodavne ili druge mere i omogući otvaranje odgovarajućih, lako dostupnih sigurnih kuća za bezbedan smeštaj i to u dovoljnom broju. Međutim, ni zakoni ni praksa nisu izmenjeni kako bi se preuzete obaveze ispunile, na šta je ukazao i CEDAW komitet, koji je izrazio zabrinutost zato što usluge podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja uglavnom pružaju nevladine organizacije, zato što pružanje ovih usluga zavisi od donatorske podrške, kao i zbog nedostatka skloništa za žrtve rodno zasnovanog nasilja.¹⁹²

Analiza je pokazala da domaći propisi i interni akti sigurnih kuća sadrže rodno neutralne kriterijume za prijem u sigurne kuće, kao i da prijem nije eksplicitno uslovljen (ne)postojanjem nekog ličnog svojstva, ali u praksi to može dovesti do diskriminacije, najčešće usled predrasuda i stereotipa prema ženama sa invaliditetom, posebno ženama sa mentalnim invaliditetom. S druge strane, iako istraživanja pokazuju da su žene sa invaliditetom u većem riziku od nasilja u poređenju sa ženama iz opšte populacije, njihova iskustva nasilja uglavnom su nevidljiva za društvo u celini i za pružaoce usluga, a u Srbiji do sada nije

192 CEDAW/C/SRB/CO/4, 8. mart 2019.

sprovedeno sveobuhvatno istraživanje o dostupnosti i pristupačnosti usluga sigurnih kuća ženama sa invaliditetom.

5.1. Metodologija istraživanja

Metodologija istraživanja je razvijena na osnovu analize međunarodnog i nacionalnog pravnog okvira, analize dostupnih istraživanja o dostupnosti i pristupačnosti sigurnih kuća, dostupnih informacija o sigurnim kućama u Republici Srbiji i znanja i iskustva projektnog tima i istraživačica.

Cilj istraživanja je procena kapaciteta sigurnih kuća u Srbiji za pružanje pristupačne i dostupne usluge ženama sa invaliditetom, posebno ženama koje imaju iskustvo institucionalizacije. Na početku istraživanja postavljene su tri istraživačke hipoteze: 1) objekti sigurnih kuća nisu u skladu sa standardima pristupačnosti, zakonima i drugim propisima koji se odnose na pristupačnost i zabranu diskriminacije osoba sa invaliditetom; 2) usluge sigurnih kuća nisu dostupne ženama sa invaliditetom i nisu prilagođene njihovim potrebama i 3) zaposleni u sigurnim kućama nemaju dovoljno znanja o invaliditetu, načinima komunikacije sa ženama sa invaliditetom i specifičnoj ranjivosti i ograničenim mogućnostima za izlazak iz kruga nasilja sa kojima se susreću žene sa invaliditetom, posebno žene koje žive u rezidencijalnim institucijama.

Instrumenti za prikupljanje podataka razvijeni su pre početka terenskog dela istraživanja. Podaci su prikupljeni tehnikom ispitivanja i to kombinacijom polustrukturisanog intervjua i upitnika. Ciljna grupa su bile zaposlene osobe u sigurnim kućama koje su direktno uključene u rad sa korisnicama. Metodologija istraživanja je podrazumevala da istraživačice lično odlaze u sigurne kuće i intervjuišu zaposlene osobe koje su direktno uključene u rad sa korisnicama. Nakon intervjua, istraživačice su ostavljale upitnik sa molbom da ga popune rukovodioci sigurnih kuća i dostave naknadno, što znači da su upitnici popunjavani bez prisustva istraživačica. Takođe, istraživačice su zamolile da se uz popunjene upitnike dostave opšta akta ustanove.

Poziv za intervju o pristupačnosti usluga sigurnih kuća za žene sa mentalnim invaliditetom poslat je na 17 adresa (tri nevladine organizacije,¹⁹³ a ostatak prihvatilišta i sigurne kuće). Spisak sigurnih kuća preuzet je iz GREVIO izveštaja Republike Srbije,¹⁹⁴ a u toku istraživanja dobijena je informacija da sigurna kuća u Šapcu više ne radi. Na intervju se odazvalo ukupno devet sigurnih kuća i sve tri nevladine organizacije. Intervjui sa predstavnicama nevladinih organizacija realizovani su direktnim kontaktom i telefonom, bez ostavljanja upitnika.

Pozivu na intervju odazvale su se sigurne kuće i prihvatilišta za žrtve nasilja u Smederevu, Zrenjaninu, Sremskoj Kamenici, Sremskoj Mitrovici, Vranju, Leskovcu, Priboju, Pančevu i Kragujevcu i intevjui sa osobama uključenim u direktan rad sa korisnicama sprovedeni su u ovim ustanovama. Šest sigurnih kuća je poslalo popunjen upitnik za rukovoditelje koji su istraživačice ostavile nakon intervjuja sa zaposlenima – Sremska Mitrovica, Zrenjanin, Priboj, Smederevo, Leskovac i Kragujevac.

Saglasnost za objavljivanje ličnih podataka nisu potpisale sve intervjuisane osobe, zbog čega se u analizi neće navoditi imena i funkcije intervjuisanih osoba, niti u kojoj sigurnoj kući su zaposleni. Intervjui su snimani uz saglasnost ispitanica, osim u dve sigurne kuće, u kojima su odgovori zapisivani. Snimci su korišćeni samo za izradu transkripta i izveštaja sa intervjuja. Snimljeni intervjui se čuvaju u skladu sa etičkim i bezbednosnim pravilima i principima organizacija koje realizuju projekat, a nakon perioda izveštavanja i objavljivanja istraživanja, snimci će biti obrisani.

U tabeli je dat prikaz vremenskog sleda istraživanja, mesta istraživanja i pozicije intervjuisane osobe.

193 SOS za žene i decu žrtve nasilja – Vlasotince, Atina i Astra – akcija protiv trgovine ljudima, iz Beograda

194 Izveštaj Republike Srbije podnet u skladu sa članom 68. stav 1. Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (studija početnog stanja), GREVIO – Prvi državni izveštaj Republike Srbije, Beograd, jun 2018.

Grad i datum intervjua	Mesto intervjua	Intervjuisane osobe
Smederevo 7.3.2019.	Centar za socijalni rad	direktor, koordinatorka sigurne kuće i stručna radnica
Zrenjanin 12.03.2019.	Sigurna kuća	socijalna radnica
Sremska Kamenica 13.3.2019.	Sigurna kuća	koordinatorka sigurne kuće
Sremska Mitrovica 19.3.2019.	Sigurna kuća	koordinatorka i stručna saradnica
Leskovac 26.3.2019.	Sigurna kuća	socijalna radnica
Vranje 27.3.2019.	Sigurna kuća	specijalna pedagoškinja
Vranje – SOS Vlasotince 27.3.2019.	Javni prostor	predsednica organizacije
Pančevo 29.3.2019.	Centar za socijalni rad	stručna radnica
Beograd – NVO Atina 29.3.2019.	Intervju je realizovan telefonom	stručna saradnica organizacije
Beograd – Astra – akcija protiv trgovine ljudima 29.3.2019.	Intervju je realizovan telefonom	saradnica organizacije
Priboj 4.4.2019.	Centar za socijalni rad	direktor i socijalna radnica
Kragujevac 16.4.2019.	Sigurna kuća	socijalna radnica

5.2. Rezultati istraživanja i interpretacija

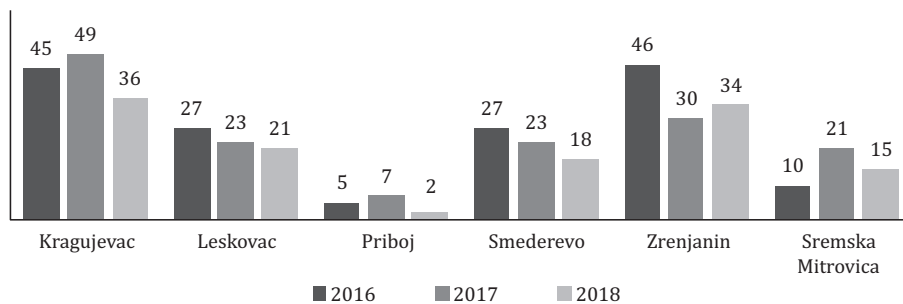
Intervjui su obavljani sa zaposlenima i rukovodiocima devet sigurnih kuća od 13 sigurnih kuća koje su radile u momentu istraživanja (69,2%), dok je upitnik za rukovoditelje sigurnih kuća popunilo šest¹⁹⁵ sigurnih kuća. Upitnik je sadržao 35 pitanja koja su podeljena na nekoliko tematskih celina: podaci o ustanovi, podaci o korisnicama, usluge, pristupačnost, prijem i saradnja, pa su i rezultati istraživanja predstavljeni po tematskim celinama iz uputnika.

Podaci o ustanovi i korisnicama

Sigurne kuće osnivaju se uglavnom pri centrima za socijalni rad, na nivou lokalne samouprave i AP Vojvodine. Jednu sigurnu kuću osnovala je nevladina organizacija, ali je lokalna samouprava nakon nekoliko godina preuzela finansiranje usluge u potpunosti. Uslugu prihvatilišta i stanovanja uz podršku koju pružaju nevladine organizacije, uspostavile su i vode te nevladine organizacije.

Sigurne kuće se u najvećoj meri finansiraju iz budžeta lokalne samouprave i putem donacija, dok se samo jedna sigurna kuća finansira i iz republičkog budžeta. Prosečan broj soba u sigurnim kućama je četiri, a prosečan broj kreveta je 13. Prosečan broj korisnica u poslednje tri godine je 25, a za sve tri godine ih je najmanje u Priboju, a najviše u Zrenjaninu i Kragujevcu. Prosečan broj dece koja borave sa majkama u sigurnim kućama u poslednje tri godine je oko 21.

Broj korisnica sigurnih kuća po godinama

195 Kragujevac, Leskovac, Priboj, Smederevo, Zrenjanin i Sremska Mitrovica

Pojedine sigurne kuće nikada nisu pružale usluge ženama sa invaliditetom, dok je u nekim sigurnim kućama bilo žena sa različitim vrstama invaliditeta, što je omogućilo sticanje određenog iskustva u radu sa ženama sa invaliditetom. Rezultati istraživanja pokazuju da su u sigurnim kućama boravile u proseku tri žene sa invaliditetom godišnje, najviše u sigurnoj kući u Kragujevcu. Međutim, treba imati u vidu da su podaci o broju žena sa invaliditetom koje su koristile usluge sigurnih kuća dobijeni kroz upitnik, odnosno, da istraživačice nisu bile prisutne kada je upitnik popunjavao, te da nije bilo mogućnosti da se razjasne eventualne nedoumice. Na primer, na pitanje o broju korisnica sa mentalnim invaliditetom, jedna sigurna kuća je navela da je to „diskutabilno“. Takođe, broj žena sa invaliditetom koje su koristile usluge jedne sigurne kuće prilično je visok, zbog čega bi ove podatke bilo potrebno detaljnije istražiti, posebno ako se uzme u obzir činjenica da se podaci dobijeni intervjuom i podaci dobijeni upitnikom ne podudaraju, odnosno, u upitniku je naveden znatno viši broj.

Rezultati pokazuju da je samo jedna žena lišena poslovne sposobnosti bila smeštena u sigurnu kuću u prethodne tri godine, jedna sigurna kuća je imala na smeštaju ženu koja je korisnica rezidencijalne ustanove, a ukupno tri žene sa istorijom institucionalizacije¹⁹⁶ bile su korisnice usluga u dve sigurne kuće. Nevladine organizacije navode da pružaju podršku ženama sa invaliditetom, ali da im se one veoma retko obraćaju za pomoć i podršku.¹⁹⁷

Period boravka u sigurnim kućama kreće se od 30 dana do šest meseci, dok je prosečan period zadržavanja žena na smeštaju oko 50 dana. Nema razlike u zadržavanju u sigurnoj kući između žena sa invaliditetom i žena iz šire populacije. U svim sigurnim kućama je moguće produžiti boravak i nakon isteka propisanog maksimalnog broja dana. Ovo se dešava u slučajevima kada je se radi o visokom riziku i neposrednoj opasnosti od nasilja, ako žena nema rešeno stambeno pitanje, kao i kada se proceni da korisnica nije dovoljno osnažena za samostalno funkcionisanje. Uslovi za produženje boravka u sigurnim kućama

196 Žene sa istorijom institucionalizacije su nekada bile smeštene u psihijatrijskim ili ustanovama socijalne zaštite

197 Ukazuju i da nije retka situacija da žene sa intelektualnim invaliditetom završe u lancu trgovine ljudima, između ostalog i zbog slabije informisanosti i znanja o prepoznavanju rizika.

nisu jedinstveno uređeni, već zavise od procene rizika od nasilja i psihofizičkog stanja žene. O mogućnosti produženja smeštaja u sigurnoj kući odlučuje centar za socijalni rad, direktor i/ili stručni tim koji je u direktnom radu sa ženom žrtvom nasilja. Podaci iz istraživanja pokazuju da žene u sigurnu kuću dolaze uglavnom po uputu centra za socijalni rad ili ih u hitnim slučajevima dovodi policija, a prosečan procenat žena koje se upućuju sa teritorije drugih lokalnih samouprava je 34%. Bezbednost korisnica se osigurava u najvećoj meri sigurnosnim sistemom i obezbeđenjem.

Zaposleni u sigurnim kućama

Prosečan broj zaposlenih u osoba u sigurnim kućama je šest, prema podacima iz šest sigurnih kuća. Najmanji broj zaposlenih je troje, dok je u jednom upitniku navedeno da ima 37 zaposlenih, ali s obzirom da je u pitanju veći centar za pružanje usluga socijalne zaštite, pretpostavka je da je unet podatak o ukupnom broju zaposlenih, a ne o broju zaposlenih u samoj sigurnoj kući. Za prijem u radni odnos ne postoje specifični kriterijumi, osim onih koji su propisani zakonom i opštim aktima.

Zaposleni u sigurnim kućama smatraju da su senzibilisani za položaj i potrebe žena sa invaliditetom koje se nalaze u situaciji nasilja. Većina smatra da ne treba da postoje specijalizovane sigurne kuće koje bi isključivo pružale usluge ženama sa invaliditetom i navode da bi se takva sigurna kuća, odnosno, usluge mogle smatrati diskriminacijom. Takođe, većina zaposlenih smatra da je potrebno unaprediti standarde rada postojećih ustanova kako bi se na adekvatan način pružala pomoć i podrška svim korisnicama. Zaposleni idu na stručna usavršavanja, u skladu sa potrebama i budžetom. U pojedinim sigurnim kućama, za svaku godinu, izrađuje se plan usavršavanja zaposlenih, ali mogućnosti za usavršavanje zavise od raspoloživog budžeta. Obuke koje su do sada pohađale zaposlene osobe, u najvećoj meri se odnose na oblast zaštite od nasilja u porodici sa posebnim fokusom na socijalnu zaštitu. Manji broj obuka se odnosio na multisektorsku saradnju, deo obuka na nasilje prema deci, položaj LGBT osoba, trgovinu ljudima, a pojedini zaposleni pohađali su obuke za razvijanje kapaciteta u delu stručnog rada, unapređenja komunikacije i savladavanja stresa i prevencija sindroma sagorevanja. Pored toga, zaposleni u sigurnim kućama aktivno i pasivno učestvuju na brojnim stručnim skupovima i konferencijama.

Međutim, zaposleni u sigurnim kućama nisu pohađali obuke za rad sa ženama iz višestruko marginalizovanih grupa koje su u situaciji nasilja, uključujući žene sa invaliditetom. Smatraju da su im takve obuke potrebne, da bi se odazvali na pozive organizacija koje ih sprovode, ali naglašavaju da su akreditovane obuke za njih prihvatljivije i važnije, te da bi prednost dali akreditovanim obukama.

Prolazili smo svi obuke, neko manje neko više. Stručni radnici moraju da imaju licencu i da skupljaju bodove. Mi imamo puno usluga, a ja kao zaposlena u prihvatilištu za decu, morala sam da prođem par obuka za rad sa osobama sa mentalnim teškoćama. A u okviru te obuke pomenemo i žene žrtve nasilja i žene sa invaliditetom.¹⁹⁸

Polovina zaposlenih u sigurnim kućama koji su učestvovali u istraživanju nema iskustvo u radu sa višestruko marginalizovanim grupama žena i navode da im se žene sa invaliditetom nisu nikada javljale, niti su bile na smeštaju u sigurnoj kući. Druga polovina intervjuisanih imala je više iskustava u radu sa ženama iz višestruko marginalizovanih grupa, kao što su Romkinje, žene sa sela, migrantkinje i žene sa invaliditetom. Na pitanje o višestruko marginalizovanim grupama žena, pojedini zaposleni smatraju da je žena višestruko marginalizovana samim tim što je žrtva nasilja, a samo u jednoj sigurnoj kući su žene sa mentalnim i fizičkim invaliditetom posebno navedene kao marginalizovana grupa. Neprepoznavanje specifičnog položaja žena sa invaliditetom u situaciji nasilja, između ostalog, uzrokovano je nedovoljnom informisanošću, stereotipima i predrasudama prema ženama sa invaliditetom, izostankom posebnih obuka na ovu temu, a posredno i barijerama sa kojima se žene sa invaliditetom susreću zbog čega nemaju adekvatan pristup uslugama sigurnih kuća, pa zaposleni nemaju dovoljno iskustva u radu sa ovom grupom žena.

Žene sa invaliditetom nisu izložene specifičnim oblicima i manifestacijama nasilja. Nije to neki okidač više da bi bile izloženi, bar po saznanjima koje mi imamo.

Analiza je pokazala da zaposleni u sigurnim kućama čije su usluge koristile žene sa invaliditetom imaju više znanja i senzibiliteta za specifičan

198 U daljem tekstu su kurzivom pisane izjave osoba zaposlenih u sigurnim kućama, dobijene tokom intervjua.

položaj i potrebe žena sa invaliditetom, jer su kroz rad sa njima imali priliku da steknu određeno iskustvo. Takođe, pohađanje obuka i stručna usavršavanja o položaju višestruko marginalizovanih grupa utiče na prepoznavanje uzroka lošijeg položaja određenih grupa u društvu, kao i na stavove zaposlenih.

Žene sa invaliditetom više trpe nasilje po kvantitetu i intenzitetu, lakše se nalaze okidači za nasilje. Takođe, te žene to teže preživljavaju. I ono što je najveći problem je da teže dolaze do institucija. Mora sistem da ih prepozna. Sistem treba da im se više približi. A barijere su od resursnih, finansijskih i institucionalnih pa do predrasuda i stereotipa stručnjaka, strahova da li će izaći na kraj sa tim.

Vrste nasilja su iste. Specifičnost vidim u smislu da počinitelac prepozna slabosti.

Zaposleni koji rade direktno sa korisnicama navode da ne mogu uvek da odgovore na potrebe korisnica jer ne postoje jedinstvena pravila, niti adekvatna sistemska rešenja za sve žene, pa ističu da se „snalaze“ u odnosu na konkretnu situaciju .

Smatram da ni jedna ustanova u Srbiji danas nema kapaciteta da svakoga zbrine podjednako. Kada to kažem, mislim onako kako bi trebalo, da svakom bude posvećena potrebna pažnja. Jer nije isto kad ovde dođe žena koja ima posao, adekvatne roditeljske kompetencije, nije osoba sa invaliditetom i tako dalje. Mi kažemo da je usluga jednaka za sve, ali nije. Jednostavno, moraju da se potegnu i ti drugi resursi da bi to bilo adekvatno. Ja bih volela da postoje te usluge.

Iako su iskazani stavovi i odgovori zaposlenih uglavnom u velikoj meri bili korektni u odnosu na žene sa invaliditetom,¹⁹⁹ nije zanemarljiv broj onih koji bi u određenim situacijama uskratili ženi sa invaliditetom

199 Iako se ovo istraživanje odnosi na žene sa invaliditetom u situaciji nasilja, treba ukazati na zabrinjavajući stav jedne intervjuisane osobe koja smatra da postoje određene zloupotrebe i da *pojedine žene dolaze u sigurnu kuću u nameri da tu besplatno borave* (naglasile autorke). Ovakvim stavom pokazuje se nerazumevanje samog fenomena nasilja prema ženama, položaja žene koja je u situaciji nasilja, svih izazova i teškoća u vezi sa prijavljivanjem nasilja, odvajanjem od porodice i okoline i dr.

neko pravo, pri čemu najveće nerazumevanje i najveći otpor postoji u slučaju žena sa mentalnim invaliditetom. Određene vrste psihosocijalnog invaliditeta predstavljaju prepreku za smeštaj u većini sigurnih kuća, o čemu će kasnije više biti reči, a zaposlene osobe to ne prepoznaju kao diskriminaciju, već smatraju da je takvo postupanje primereno, pravdajući takav stav brigom o bezbednosti ostalih korisnica. Nekoliko ispitanica ističe da bi u slučaju potrebe za hospitalizacijom i zdravstvenim zbrinjavanjem, prvo ta mera bila sprovedena, pa nakon stabilizacije psihičkog stanja, bila bi sprovedena procedura smeštaja u sigurnu kuću.

Prijem u sigurnu kuću

Dostupna opšta akta sigurnih kuća²⁰⁰ pokazuju da u pogledu organizacije usluge i sticanja svojstva korisnice, nema velikih razlika između sigurnih kuća, što znači da su opšti uslovi za prijem gotovo isti u svim sigurnim kućama. Osnovni uslov je da je osoba žrtva porodičnog nasilja koja se nalazi u situaciji akutnog nasilja, kao i da postoji saglasnost za prijem u sigurnu kuću. Pored opštih uslova, postoje i izvesne razlike u kriterijumima za prijem u sigurne kuće, koji se mogu svrstati u nekoliko kategorija: 1) zdravstveni kriterijumi – različito su propisani, od opšteg zdravstvenog pregleda do zahteva da buduća korisnica ne boluje od psihijatrijske bolesti. Pojedine sigurne kuće navode kao uslov za prijem korisnica *zdravstveni status*, bez daljih pojašnjenja; 2) pojedine sigurne kuće zahtevaju procenu i uput nadležnog centra za socijalni rad; 3) jedna sigurna kuća daje prednost ženama koje imaju prebivalište/boravište na teritoriji opštine u kojoj je sigurna kuća i 4) stepen rizika, odnosno, *visok rizik od nasilja* naveden je kao kriterijum u dve sigurne kuće, pri čemu je neophodno da za ženu ne postoji adekvatniji vid zbrinjavanja. Treba ukazati da jedna sigurna kuća prima na smeštaj nenasilnog roditelja i decu, kao žrtve nasilja, što znači da su otvoreni i za prijem muškaraca.

Pojedine sigurne kuće zahtevaju procenu stručnog tima centra za socijalni rad, odnosno, da je u pitanju žrtva nasilja i da je u pitanju visok

200 Uvid izvršen u akta sigurnih kuća Kragujevac, Priboj, Leskovac i Sremska Mitrovica

rizik, a u jednoj sigurnoj kući navode da primaju samo žrtve fizičkog nasilja. Za prijem u pojedine sigurne kuće potrebna je *procena zdravstvenog stanja i ostale procene*, ali tumačenje i primena ovakvih kriterijuma u velikoj meri zavisi od senzibiliteta zaposlenih. Većina navodi da se lekarski pregledi obavljaju za potrebe sudskog postupka i kako bi se zaposlene osobe mogle prilagoditi ženi, ukoliko je neophodno. Dodatne kriterijume za određene grupe korisnica primenjuje jedna sigurna kuća, koja navodi da se u slučaju *psihijatrijske dijagnoze* angažuju zdravstvene ustanove ili druge ustanove socijalne zaštite iz razloga što je to (npr. psihoza) prepreka za smeštaj, a slično navode i pojedine intervjuisane osobe zaposlene u sigurnim kućama. Takođe, navode da ako žena ima psihosocijalni invaliditet, prvo se organizuje zdravstveno zbrinjavanje, a nakon toga se obezbeđuje smeštaj u sigurnu kuću. I ovi nalazi pokazuju da su žene sa psihosocijalnim invaliditetom suočene sa mnogim preprekama kada su u situaciji nasilja.

Jer ako nije mentalno zdrava da može samostalno da funkcioniše, onda ćemo je zdravstveno zbrinuti, pa tek tada smestiti u sigurnu kuću.

Vrlo su uski kriterijumi. To se nalazi u zvaničnom dokumentu, pravilniku o radu sigurne kuće. To je procedura prijema u sigurnu kuću, ako je ustanovljena duševna bolest, ako je odraslo lice mnro, tako je definisano kod nas u pravilniku. Znači, bolesti zavisnosti, uključenost u organizovani kriminal ili bilo šta što može da ugrozi, to ne možemo da primimo. E sad, to je, naravno, neizvodljivo... Usred noći, kad nekog treba da primiš, ti ne možeš ni da imaš dokument, ni da znaš. Tako da nam se dešava da to budu malo teže duševno obolele osobe. I da, imali smo osobe sa mentalnim invaliditetom i sa fizičkim invaliditetom.

Za duševne bolesti i bolesti zavisnosti, uvek je tu neka od psihijatrijskih ustanova, ali to je nešto što mi ne ispratimo u potpunosti. Ili pronalaze neku vrstu porodičnog smeštaja u dogovoru sa srodnicima koji su im poznati ili nisu. To su, uglavnom, žene koje su već bile korisnice centra za socijalni rad i koje imaju neku višestruku socijalnu problematiku, a ne „samo“ nasilje.

Sve sigurne kuće navode da nikada nisu odbile prijem ženi sa invaliditetom, što je neobično, ako se ima u vidu da se tokom intervjuja i iz

upitnika moglo uočiti da postojanje mentalnog invaliditeta predstavlja prepreku za smeštaj žene u pojedine sigurne kuće.

Nadalje, u vezi sa adekvatnim obezbeđivanjem prijema za žene sa invaliditetom, sigurne kuće navode da je potrebno uklanjanje arhitektonskih barijera u svim prostorijama, nabavka senzornih i audio pomagala, adaptacija postojećih kupatila i nabavka pomagala za žene sa fizičkim invaliditetom (npr. kolica, štap). Takođe, navode da je neophodno dodatno osoblje, kao što su medicinske sestre/tehničari, personalni asistenti i/ili tumači za znakovni jezik, te materijali na Brajevom pismu. Rezultati istraživanja pokazuju da se zaposleni u sigurnim kućama, prilikom prijema korisnice, prilagođavaju njenim potrebama u meri u kojoj je to moguće i u kojoj razumeju njene potrebe, ali je primetan nedostatak jedinstvenih standarda i sistemskih rešenja. Ono što je evidentno jeste da se invaliditet i dalje posmatra kroz medicinski model, što je posebno očigledno kroz navođenje potrebe za zapošljavanjem medicinskih radnika u sigurnoj kući. S tim u vezi, kada su u pitanju žene sa mentalnim invaliditetom, određeni broj sigurnih kuća navodi da bi im bio potreban personalni asistent u slučaju „težeg mentalnog deficita“ korisnice, kao i uspostavljanje saradnje sa lekarima odgovarajuće specijalizacije.

Sve zaposlene osobe u sigurnim kućama koje su intervjuisane navode da nisu imale na smeštaju ženu koja je pretrpela nasilje u rezidencijalnoj ustanovi, ali ističu da bi prijem bio isti, odnosno, kako jedna zaposlena navodi, primenili bi se isti kriterijumi, ali bi procedura bila malo drugačija jer bi se u tom slučaju radilo o premeštaju žene sa invaliditetom iz jedne ustanove socijalne zaštite u drugu. Treba ukazati da su pojedine sigurne kuće u upitnicima navele da su imale na smeštaju i žene koje su pretrpele nasilje u rezidencijalnoj ustanovi, što pokazuje da informacije o smeštaju marginalizovanih grupa žena u sigurnu kuću zavise i od sagovornika i njegove/njene osetljivosti za određenu problematiku, kao i znanja i sećanja na konkretne slučajeve. Takođe, ovo znači da evidencija slučajeva nije adekvatna ni pouzdana, što onemogućava analizu situacije u vezi sa smeštanjem žena iz rezidencijalnih institucija u sigurne kuće, odnosno, o eventualnih teškoća sa kojima su se žene i/ili zaposleni susreli od prijema do pružanja usluge ženama koje su pretrpele nasilje u rezidencijanoj instituciji. S druge strane,

nevladine organizacije koje pružaju uslugu smeštaja imaju iskustva u radu sa ženama koje su svojevolumno napustile institucije ili na neki drugi način izašle iz rezidencijalnih ustanova.²⁰¹ Navode da ove žene vrlo često imaju negativna iskustva i strepe da će biti vraćene u rezidencijalnu ustanovu, iz koje su prethodno pobile ili izašle.

Žene koje su delimično ili potpuno lišene poslovne sposobnosti koristile su usluge sigurnih kuća ranijih godina, a zaposlene osobe koje su imale iskustvo u radu sa njima navode da je procedura bila ista kao i prilikom smeštaja drugih žena, ali da je potrebna saglasnost staratelja za smeštaj. Sigurne kuće za koje je mentalni invaliditet prepreka za smeštaj, navode da i lišenje poslovne sposobnosti može biti prepreka.

Delimično lišenje, po pravilu, vezano je za neku vrstu invaliditeta, da li je ta priča o duševnim bolestima ili baš o mentalnom invaliditetu – to je suštinski prepreka.

Izjave pojedinih zaposlenih pokazuju da nisu sasvim upoznati sa konceptom lišenja poslovne sposobnosti, a kod nekih postoji zabrinjavajući nivo predrasuda o ženama sa psihosocijalnim invaliditetom i njihovim iskustvima nasilja.

Ona je bila delimično lišena zbog duševnog oboljenja. Koliko je ona bila sposobna da se brine sama o sebi i koliko je zaista bilo tu nasilja, a koliko je muž neko ko je pomagao u celoj priči, a da je ona malo to, na žalost, isfabrikovala, to je nešto što je ostalo pod znakom pitanja.

Dostupnost i pristupačnost usluge sigurne kuće

Svrha skloništa je da osiguraju direktan, najbolje celodnevni pristup sigurnom smeštaju za žrtve, naročito žene i decu, kada više nisu sigurni u svom domu,²⁰² zbog čega je državama preporučeno da obezbede siguran smeštaj u specijalizovanim ženskim skloništimu,

201 Nevladinim organizacijama su se obraćale i žene koje su u inostranstvu bile smeštene u neke od ustanova, a najčešće su to bile romske devojčice koje su vrlo mlade bile udate, niskog nivoa obrazovanja i sa lošim znanjem jezika koji se govori u državi u koju su otišle.

202 Eksplanatorni memorandum uz Istanbulsku konvenciju

dostupnim u svakom regionu, sa jednim porodičnim mestom na 10.000 stanovnika,²⁰³ pri čemu treba imati u vidu da broj skloništa treba da zavisi od stvarne potrebe, što važi i za skloništa od drugih oblika nasilja. Broj sigurnih kuća u Srbiji je 13, sa prosečno 13 mesta po sigurnoj kući, što znači da nije ispunjen međunarodni standard, odnosno, na raspolaganju je četiri puta manje mesta od preporučenog. Nedovoljan broj mesta posledično utiče da nisu potrebe svih korisnica prepoznate i zadovoljene, odnosno, usluga sigurnih kuća nije adekvatno dostupna svim ženama koje se nalaze u situaciji nasilja.

Kada je u pitanju pristupačnost objekata sigurnih kuća, većina sigurnih kuće navodi da imaju pristupačan prilaz, sobe za zajednički boravak, kuhinju, kancelarije, prostor za savetovanja, konsultacije i pružanje drugog vida individualne ili grupne podrške korisnicama, prevoz do sigurne kuće i toalet, a jedna sigurna kuća navodi da nema pristupačne spavaće sobe. Međutim, analiza je pokazala da pojedinim zaposlenima u sigurnim kućama nije u potpunosti jasan koncept pristupačnosti.²⁰⁴ Na primer, navode da je sigurna kuća pristupačna, a objekat ima sprat na kome se nalaze spavaće sobe, a nema lift ni platformu. Ni jedna sigurna kuća nema lift, taktilnu tablu, indukcionu sistem, informacije o zaštiti i podršci od nasilja na Brajevom pismu, dok samo polovina poseduje toalet pristupačan za žene sa fizičkim invaliditetom i angažuje tumače za znakovni jezik u slučaju potrebe. Tumači za znakovni jezik se najčešće obezbeđuju tako što sigurne kuće kontaktiraju udruženja koja mogu da obezbede ovu uslugu.

Iz navedenog jasno proizlazi da ženama sa invaliditetom u situacijama nasilja usluga sigurne kuće nije u potpunosti dostupna niti pristupačna. Žene sa mentalnim invaliditetom, uključujući žene lišene poslovne

203 *The Final Activity Report of the Council of Europe Task Force to Combat Violence against Women, including Domestic Violence* (EG-TFV (2008)6), Council of Europe, 2008, str. 51

204 Pristupačnost jeste rezultat primene tehničkih standarda u planiranju, projektovanju, građenju, rekonstrukciji, dogradnji i adaptaciji objekata i javnih površina, pomoću kojih se svim ljudima, bez obzira na njihove fizičke, senzorne i intelektualne karakteristike ili godine starosti osigurava nesmetan pristup, kretanje, korišćenje usluga, boravak i rad. Pravilnik o tehničkim standardima pristupačnosti, „Sl. glasnik RS“, br. 46/2013, član 3. tačka 7.

sposobnosti, žene na smeštaju u rezidencijalnim ustanovama ili žene koje imaju istoriju institucionalizacije nalaze se u još težoj situaciji u vezi sa dostupnošću i pristupačnošću ove usluge, usled nedostatka lako dostupnih, jasnih i razumljivih informacija, nepoverenja u njihove iskaze, te predrasuda i stereotipa zaposlenih u institucijama.

Boravak u sigurnoj kući

U sigurnim kućama postoje određene usluge koje su na raspolaganju korisnicama. To su pravna pomoć, psihološka pomoć i podrška, savetodavni rad, ekonomsko osnaživanje i finansijska podrška, koje su dostupne u skoro svim sigurnim kućama. Postoje i određene razlike u broju i vrsti usluga, kao i njihovoj razvijenosti. Na primer, zastupanje na sudu postoji u dve sigurne kuće, a edukativne programe imaju tri sigurne kuće. Bezbedno stanovanje nakon napuštanja sigurne kuće omogućeno je u tri grada, a jedna sigurna kuća ima neformalnu grupu za samopodršku. U jednoj sigurnoj kući postoji posebna usluga – pomoć tokom boravka u kući, koja je namenjena korisnicama sa fizičkim invaliditetom i starijim korisnicama. Organizacija Atina obezbeđuje podršku za dokvalifikaciju i radni angažman na tržištu rada ili u okviru socijalnog preduzeća koje je formirano za žene koje su na smeštaju, uključujući žene sa intelektualnim invaliditetom.

Većina zaposlenih u sigurnim kućama navodi da je potrebno unaprediti arhitektonske standarde samog objekta u odnosu na potrebe žena sa invaliditetom, a takođe je važno napomenuti da zaposleni nisu ranije razmišljali o posebnim uslugama jer nije bilo ni potrebe. Pojedini zaposleni su više senzibilisani i prepoznaju diskriminišući odnos prema ženama sa invaliditetom, kako u samim institucijama, tako i od zaposlenih u institucijama.

Ranjivije su, sistem je diskriminišući, ne mogu da priđu policijskim ustanovama, na primer, bivaju sistemski omalovažavane u institucijama koje treba da im pruže podršku, od samih zaposlenih doživljavaju diskriminaciju.

Kako navode zaposleni u sigurnim kućama, invaliditet ne predstavlja prepreku za odnose među korisnicama, one se međusobno razumeju i pomažu i često nastavljaju kontakt i nakon izlaska iz sigurne kuće. Bilo

je situacija u kojima su se žene bez invaliditeta bunile zbog određenih povlastica koje ima žena sa invaliditetom (npr. lakši poslovi u kući), posebno u situacijama kada invaliditet nije vidljiv. Takođe, navedeno je da je pojedinim korisnicama teže da izgrade odnos sa ženom koja ima intelektualne teškoće, pa zaposleni u ovakvim situacijama pružaju potrebnu podršku.

Iako većina zaposlenih u sigurnim kućama ne primećuju razliku u pogledu dolaska dece u sigurnu kuću između korisnica sa i bez invaliditeta, jedna zaposlena navodi da su deca žena sa invaliditetom koje su bile korisnice najčešće bila smeštena u hraniteljske porodice i da je samo jedna žena sa invaliditetom bila smeštena u sigurnu kuću sa decom.

Skoro smo imali neki zahtev, spremne smo bile da je primimo – ali ona kaže – „A kud ću ja sa njih troje?“. Pri čemu jedno od dece ima neki motorički poremećaj, otežano se kreće. Mi ne možemo da zamislimo kakav je pakao kad imaš invaliditet, imaš troje dece... a treba da idu u školu, u vrtić, treba da ih ispratiš, dovedeš, nahraniš, raduješ se, pričaš, pevaš, budeš vesela, ideš na sud, daješ iskaze, pokreneš tužbe... Znaite, mi to ne možemo ni da zamislimo i ja ih razumem potpuno zašto se ne obraćaju za pomoć. Ne opravdavam to, treba im pružiti podršku da se obrate, ali... Ta žena konkretno o kojoj pričamo, ona neće u sigurnu kuću. Smatra da će joj biti teže. Realnost života žena sa invaliditetom je takva da ona zna da će morati sama, a ovako ima muža koji odvodi i dovodi decu iz škole, ali je tuče. Čak i da joj pomognemo, ne možemo da joj pomažemo dve godine. Pomoći ćemo joj, naravno, ali i naši resursi su mali.

S druge strane, nevladine organizacije navode da su žene sa invaliditetom koje su imale decu, dovodile i decu u prihvatilište, naročito žensku decu.

Retke su bile situacije da je potrebno obezbediti personalnog asistenta korisnici, odnosno, da je bilo potrebno da asistent boravi u sigurnoj kući, pa sigurne kuće nemaju jasnu proceduru u vezi sa tim. Ono što se može uočiti iz odgovora zaposlenih jeste da bi u ovakvoj, kao i u mnogim drugim situacijama, zaposleni donosili odluku u tom momentu i za konkretan slučaj. Stavovi o opravdanosti i zakonitosti smeštaja asi-

stenta u sigurnoj kući se veoma razlikuju. Pojedini zaposleni smatraju da je to moguće, opravdano i neophodno, da njima olakšava rad sa ženom, te smatraju da bi asistent mogao da prisustvuje i individualnim konsultacijama i savetodavnom radu, ukoliko je žena saglasna. Drugi smatraju da to ne bi bilo moguće jer ugrožava bezbednost ostalih korisnica, te bi zatražili mišljenje i saglasnost direktora centra za socijalni rad, odnosno, osnivača. Drugim rečima, zaposleni nisu sigurni da li je boravak personalnog asistenta moguć, ali više njih smatra da smeštaj ne bi bio moguć, već samo privremeni boravak. Zaposlene osobe koje su imale iskustvo smeštaja žene sa invaliditetom sa asistentkinjom navode da je bilo veoma korisno. Važno je da i među onima koji nisu sigurni, prevlađuje stav da bi se ženi omogućila neophodna asistencija na neki drugi način, bilo da asistenciju pruža neko od zaposlenih ili drugi stručni radnici centra za socijalni rad. Pomagala za žene koje imaju teškoće sa vidom ili sluhom ne postoje u sigurnim kućama, ali i u ovakvim slučajevima zaposleni navode da se trude da odgovore na potrebe žena.

Kućni red postoji u svim sigurnim kućama, ponegde je veoma strukturiran, sa detaljnim rasporedom dnevnih aktivnosti i određenim posledicama za nepridržavanje (npr. korisnica koje ne dođe na vreme na doručak, neće moći kasnije da doručkuje). Ovakav pristup nije odgovarajući za mnoge žene koje su živele pod kontrolom nasilnika, a odmah nakon toga im se nameće rigidna struktura koja otežava osamostaljivanje, autonomiju i preuzimanje kontrole nad svojim životom. S druge strane, u pojedinim sigurnim kućama, korisnice se dogovaraju sa zaposlenima o tome da li žele da učestvuju u određenim aktivnostima i na koji način žele da provedu slobodno vreme.

Žena je uvek u prvom planu, trudimo se da budemo podrška, da izbegavamo aktivnosti koje im ne prijaju. Povremeno organizujemo neke radionice, ali ako vidimo da žene nisu zainteresovane ili da izbegavaju neke aktivnosti, ne prisiljavamo ih. Ukoliko žele da prisustvuju nekim aktivnostima ili da rade nešto drugo, mogu kad god žele. Beležimo izlazak svake žene iz sigurne kuće i dogovaramo se oko vremena povratka, ali je to zbog bezbednosti. Ne pratimo je i ne ograničavamo kretanje. Živi se sa svakodnevnim potrebama različitih žena.

Saradnja sa drugim institucijama

Kada je u pitanju saradnja sa ostalim institucijama, sigurne kuće kao najbolju ocenjuju saradnju sa centrima za socijalni rad, što je i razumljivo, imajući u vidu da je većina sigurnih kuća deo sistema socijalne zaštite i direktno su i svakodnevno upućene na centre za socijalni rad. Saradnja sa policijom se takođe ocenjuje kao odlična, što je posebno važno zbog bezbednosti korisnica.

Najlošije se ocenjuje saradnja sa zdravstvenim ustanovama, što se može obrazložiti tek nedavnim aktivnijim učešćem zdravstvenog sistema u zaštiti i podršci žrtvama porodičnog i rodno zasnovanog nasilja, bez obzira što je takva obaveza postojala i pre usvajanja Zakona o sprečavanju nasilja u porodici. Pored toga, uprkos jasnim zakonskim obavezama, grupe za koordinaciju i saradnju i dalje u malom broju pozivaju druge institucije na sastanke, uključujući i zdravstveni sistem.²⁰⁵

Saradnja sa sudovima ocenjena je srednjom ocenom, dok je malo bolje ocenjena saradnja sa tužilaštvom. Verovatno je da je uzrok tome sporost pravosuđa, izostanak jasnog odgovora na slučajeve nasilja, blaga kaznena politika,²⁰⁶ prepreke i diskriminacija u toku postupaka, za koje zaposleni u sigurnim kućama često budu podrška korisnici, posebno ukoliko duže boravi kod njih.

Saradnja sa grupama za koordinaciju i saradnju ocenjena je kao veoma dobra, ali je zabrinjavajuće što se ocene kreću od 2 do 5, što ukazuje da neke sigurne kuće nemaju adekvatnu saradnju sa njima. Pored toga, neke sigurne kuće nemaju direktnu saradnju sa grupama za koordinaciju i saradnju, već je uspostavljaju preko centra za socijalni rad, što ujedno pokazuje i neujednačenost prakse rada ovih grupa.

205 Na primer, saradnja sa zdravstvenim sistemom unapređena je u AP Vojvodini zahvaljujući projektu „Zaustavi-zaštiti-pomozi“ Pokrajinskog sekretarijata za zdravstvo i Centra za podršku ženama iz Kikinde, kroz koji su osnovani centri za žrtve seksualnog nasilja u zdravstvenim ustanovama i obučeno je preko 1500 zdravstvenih radnika o porodičnom i rodno zasnovanom nasilju i ulozi zdravstvenog sistema. Više informacija o projektu dostupno na: <http://projekti.zdravstvo.vojvodina.gov.rs>

206 Tokom 2017. godine izrečeno je 9.419 безусловnih kazni zatvora i č 17.541 uslovnih osuda. *Izveštaj OCD o primeni Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad žena i nasilja u porodici u Srbiji*, op.cit, str. 97

Sve sigurne kuće uviđaju promene u postupanju u slučajevima nasilja prema ženama, od stupanja na snagu Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, što se posebno odnosi na bolju obaveštenosti žena koje su u situaciji nasilja, dobre efekte hitnih mera, multisektorsku saradnju, jasnije procedure i efikasniju zaštite. Navode i da je primetan veći broj evidentiranih žrtava nasilja u porodici, ali se smanjuje broj korisnica u sigurnoj kući, što može biti rezultat izricanja i produženja hitnih mera. Po pitanju promena u postupanju prema ženama sa invaliditetom, osim opštih promena koje su navedene, nema posebnih promena ni poboljšanja za žene sa invaliditetom. Zbog toga su neophodne ciljne promene za žene sa invaliditetom, uključujući i kreiranje drugih mera, uz edukacije, obezbeđivanje pristupačnosti institucija i povećanje vidljivosti žena sa invaliditetom i njihovih iskustava nasilja.

Specifičnosti sigurnih kuća/prihvatišta koje vode nevladine organizacije

Pored razgovora sa zaposlenima u sigurnim kućama, intervjui su sprovedeni i sa zaposlenima u tri nevladine organizacije koje pružaju uslugu prihvatilišta ili sigurne kuće. Nevladina organizacija Astra pruža usluge SOS telefona za žrtve i potencijalne žrtve trgovine ljudima, kao i urgentnu pomoć (hrana, higijena, troškovi putovanja do suda, itd). Druga usluga je Evropski broj za nestalu decu – pomoć roditeljima nestale dece. Svaki kontakt sa sigurnim kućama odvija se preko centara za socijalni rad ili Centra za zaštitu trgovine ljudima u vezi sa prihvatilištem koje ima NVO Atina. U odnosu na to da li ih direktno kontaktira osoba ili neko od građana zbog osobe koja je u potrebi, organizacija Astra ih upućuje na centar za socijalni rad, a ako je u pitanju akutna situacija obaveštavaju policiju.

Nevladina organizacija Atina nudi uslugu stanovanja uz podršku, koja se obezbeđuje u stanu kapaciteta za šest žena/devojčica uzrasta preko 15 godina. Namenjen je žrtvama trgovine ljudima ili ženama kod kojih postoje indikatori da su bile u trgovini ljudima. Zbog nedostatka sistemskog rešenja, Atina je jedini urgentni smeštaj specijalizovanog tipa za žrtve trgovine ljudima. Takođe, nude uslugu smeštaja za izbeglice i migrantkinje koje su preživele rodno zasnovano nasilje u

Srbiji, na putu do Srbije ili su bile žrtve trgovine ljudima. Kada su u pitanju žene sa invaliditetom, izazov im predstavljaju dalji postupci koji se vode, dugoročne pripreme za suđenja, davanje izjava, razumevanje hronologije događaja. Zaposleni u prihvatilištu su prošli proveru standarda u socijalnoj zaštiti, u skladu sa licencom koju imaju, prostor je potpuno pristupačan (rampa i lift), ali teškoću predstavlja to što ne mogu da obezbede dodatnu podršku za dnevno funkcionisanje, neku vrstu asistenta, odnosno, osobe koja ne bi obavljala aktivnosti umesto žene, već bi joj bila podrška za što veće osamostaljivanje. U tom smislu se oslanjaju na volontere organizacije.

SOS Vlasotince ima prihvatilište za žene i decu žrtve nasilja, u pitanju je besplatna usluga, a žena koja je žrtva nasilja, sama ili sa decom, može ostati u prihvatilištu jedan dan. Prihvatilište se sastoji se od jedne sobe, čajne kuhinje i kupatila. U prihvatilištu su boravile žene koje pripadaju različitim višestruko marginalizovanim grupama (Romkinje, žene sa sela, žene sa invaliditetom, starije žene, pripadnice LBT populacije i migrantkinje). Ukazuju da u slučaju žena iz višestruko diskriminiranih grupa, pristup mora biti drugačiji od uobičajenog kako se ne bi osećale marginalizovano, diskriminirano i odbačeno. Organizacija obezbeđuje siguran i bezbedan prostor, kao i podršku koja se sastoji od trenutnog smeštaja i razgovora, a ukoliko žena želi i upućivanje na institucije. Zajedno sa ženama planiraju dalje korake, pa ako ženi to odgovara i ako se složi, onda preduzimaju mere. Trude se da prihvatilište bude pristupačno ženama sa invaliditetom: dozvoljeno je da personalna asistentkinja bude sa ženom u prihvatilištu, a sa ženama koje ne čuju komuniciraju pisanjem ili crtanjem ukoliko žena nije pismena. Međutim, problem je što nemaju tumača za znakovni jezik u lokalnoj sredini, kao i to što na ulazu u prostorije postoji nekoliko stepenika, što otežava ulaz ženama koje koriste kolica ili se otežano kreću.

6 | ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Istraživanjem su potvrđene hipoteze koje su postavljene na početku: 1) objekti sigurnih kuća nisu u skladu sa standardima pristupačnosti, zakonima i drugim propisima koji se odnose na pristupačnost i zabranu diskriminacije osoba sa invaliditetom; 2) usluge sigurnih kuća nisu dostupne ženama sa invaliditetom i nisu prilagođene njihovim potrebama i 3) zaposleni u sigurnim kućama nemaju dovoljno znanja o invaliditetu, načinima komunikacije sa ženama sa invaliditetom i specifičnoj ranjivosti i ograničenim mogućnostima za izlazak iz kruga nasilja sa kojima se susreću žene sa invaliditetom, posebno žene koje žive u rezidencijalnim institucijama.

Rezultati istaživanja pokazuju da nijedna od devet sigurnih kuća koje su učestvovala u istraživanju ne ispunjava u potpunosti standarde pristupačnosti, kako u pogledu pristupačnosti objekta u kojem se nalazi sigurna kuća, tako ni u pogledu pristupačnosti usluge, kao i da zaposlene osobe u sigurnim kućama ne razumeju u dovoljnoj meri koncept pristupačnosti. To je veoma zabrinjavajuće jer je u pitanju kršenje međunarodnih standarda, kao i domaćih propisa o pristupačnosti i zabrani diskriminacije osoba sa invaliditetom. Posledice su veoma ozbiljne i dalekosežne za žene sa invaliditetom u situaciji nasilja jer im je otežano ili onemogućeno korišćenje usluge sigurnih kuća.

Analiza je pokazala da su žene sa invaliditetom i njihova iskustva rodno zasnovanog nasilja, slično kao u drugim državama i u Srbiji uglavnom nevidljiva za pružaoce usluga. Većina zaposlenih u sigurnim kućama uopšte nema ili ima veoma malo iskustva u pružanju podrške ženama sa invaliditetom, posebno ženama sa mentalnim invaliditetom. Značajno je što postoji interesovanje za učešće na obukama u vezi sa zašti-

tom od nasilja i unapređenjem znanja o položaju i potrebama žena sa invaliditetom, posebno ukoliko su u pitanju akreditovane obuke. Sensibilizacija zaposlenih i sticanje novih znanja kroz obuke sigurno bi doprinelo pružanju adekvatnije usluge ženama sa invaliditetom koje su u situaciji nasilja.

Istraživanje je pokazalo i da postoje diskriminatorne prakse u vezi sa prijemom u pojedine sigurne kuće, odnosno, da postoje kriterijumi za prijem koji nisu propisani opštim aktima, a kojima se ženama sa mentalnim invaliditetom otežava ili uskraćuje prijem u sigurnu kuću.

Na primer, jedna sigurna kuća navodi da se „u slučaju postojanja psihijatrijske dijagnoze ispituje o kojoj dijagnozi je reč jer su psihoze kontraindikovane za smeštaj“, a u tim slučajevima se angažuju zdravstvene ustanove ili ustanove socijalne zaštite. Međutim, analiza pravilnika o organizaciji usluge u ovom prihvatilištu,²⁰⁷ pokazala je da ne postoje bilo kakvi dodatni uslovi za prijem u sigurnu kuću, osim da je u pitanju osoba koja je „u situaciji akutnog nasilja u porodici koja ima prebivalište na teritoriji grada i ostalih opština potpisnica ugovora [...]“

Primer ove sigurne kuće naveden je ilustrativno, a i u drugim sigurnim kućama uočene su prepreke za prijem žena sa mentalnim invaliditetom, kao i žena koje su lišene poslovne sposobnosti. Nadalje, pojedini zaposleni u sigurnim kućama ne razumeju i/ili minimizuju iskustva nasilja koje su preživele žene sa mentalnim invaliditetom. Odnos prema ženama sa fizičkim invaliditetom i dalje se zasniva na medicinskom modelu i žene se gledaju isključivo kroz invaliditet, prisutni su brojni stereotipi i predrasude prema ženama sa invaliditetom, posebno prema ženama sa mentalnim invaliditetom.

Lokalne samouprave i centri za socijalni rad imaju veliki uticaj na rad sigurnih kuća, odabir kadrova, budžet, a samim tim i na vrstu i kvalitet usluga koja se obezbeđuje, kao i na dostupnost i pristupačnost usluge. Prijem u sigurne kuće nije jedinstveno uređen i uslovi nisu svuda isti, pa je uloga centara za socijalni rad, stručnih radnika i timova, u tom smislu, veoma značajna. Pored toga, sam boravak u sigurnim kućama bi trebalo više prilagoditi potrebama različitih grupa korisnica, posebno žena sa invaliditetom.

207 Pravilnik je istraživačicama dostavila sigurna kuća tokom istraživanja

Pored obezbeđivanja finansijskih sredstava, koja su neophodna za unapređenje usluge sigurnih kuća, potrebno je raditi na senzibilisanju zaposlenih, na osmišljavanju konkretnih mera za dalji razvoj ove usluge, kako bi ona u jednakoj meri bila prilagođena i dostupna svim ženama koje su u situaciji nasilja.

Zbog toga je neophodno:

1. Obezbediti da svi objekti u kojima se nalaze sigurne kuće ispunjavaju standarde pristupačnosti:

- a. Obezbediti osnovne informacije o propisima u oblasti pristupačnosti i zabrane diskriminacije osoba sa invaliditetom za sigurne kuće i osnivače sigurnih kuća (lokalne samouprave, AP Vojvodina);
- b. Razviti planove unapređenja pristupačnosti objekta sigurnih kuća, u saradnji sa strukovnim udruženjima i organizacijama civilnog društva koje se bave pitanjima pristupačnosti;
- c. Obezbediti finansijska sredstva za unapređenje pristupačnosti sigurnih kuća.

2. Osigurati da usluge sigurnih kuća budu dostupne ženama sa invaliditetom i prilagođene njihovim potrebama:

- a. Obezbediti osnovne informacije o međunarodnim standardima u pogledu dostupnosti usluga sigurnih kuća, kao i o neophodnim uslugama podrške za žene sa invaliditetom u situacijama nasilja, u saradnji sa ženskim organizacijama koje pružaju podršku ženama u situacijama nasilja i organizacijama koje pružaju podršku ženama sa invaliditetom u situacijama nasilja;
- b. U opštim aktima sigurne kuće propisati opštu zabranu diskriminacije, definisati jedinstvene uslove za prijem u sigurnu kuću, posebno vodeći računa da propisani uslovi za prijem nisu diskriminatorni prema ženama sa invaliditetom, uključujući žene sa mentalnim invaliditetom, žene lišene poslovne sposobnosti i žene koje žive u rezidencijalnim institucijama;

c. Razviti planove unapređivanja usluge sigurnih kuća ženama sa invaliditetom, uključujući i prilagođavanje komunikacije i druga potrebna prilagođavanja.

3. Obezbediti obuke za zaposlene u sigurnim kućama na temu žena sa invaliditetom, načinima komunikacije sa njima, specifičnosti položaja žena sa invaliditetom koje su u situaciji nasilja, kao i o posebno lošem položaju žena sa mentalnim invaliditetom i žena koje žive u rezidencijalnim institucijama:

- a. U godišnje planove za stručno usavršavanje zaposlenih obavezno uvrstiti navedene teme;
- b. U partnerstvu i u saradnji sa ženskim organizacijama koje pružaju podršku ženama sa invaliditetom u situacijama nasilja, obezbediti akreditaciju obuka.

LITERATURA

1. *A Voluntary European Quality Framework for Social Services*, SPC/2010/10/8, The Social Protection Committee, 2010.
1. Biljana Janjić i Dragana Ćirić Milovanović, *Ovde i zidovi imaju uši*, Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S, Beograd, 2017.
2. Bridget Rivers-Moore, *Family Violence Against Women with Disabilities*, Government of Canada Publications, Canada, 1993.
3. *Critical elements of an effective response to violence against women – Addressing Gaps in Services for Marginalized Women*, BC Association of Specialized Victim Assistance & Counselling Programs, Vancouver, 2007.
4. Danica Jovanović, *Više lica diskriminacije i rasizma – Problem dostupnosti Sigurnih kuća za Romkinje i problem sekundarne viktimizacije u smeštaju*, Udruženje Roma Novi Bečej, Novi Bečej, 2017.
5. Danijela Pešić, *Zaštita i podrška za žene sa iskustvom nasilja – analiza lokalnih politika u Republici Srbiji*, Autonomni ženski centar, Beograd, 2016.
6. *Disabled Survivors Too: Disabled people and domestic abuse*, SafeLives, 2017.
7. Doris Rajan, *Women with Disabilities and Abuse: Access to Supports – Report on the Pan-Canadian Focus Groups*, DisAbled Women's Network (DAWN) Canada, Montreal, 2011.
8. *Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, Council of Europe Treaty Series-No. 210, Istanbul, 2011
9. *Fact Sheet: Violence Against People With Disabilities in Institutions and Residential Settings*, Women With Disabilities Australia (WWDA), 2014.
10. *Global Shelter Data Count*, Global Network of Women's Shelters, 2015.
11. *Human rights for women and children with disabilities*, Human Rights Watch, 2010.
12. *Improved legislation failed protection – Independent report on the implementation of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, Autonomous Women's Center, Belgrade, 2018.

13. *Izveštaj OCD o primeni Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad žena i nasilja u porodici u Srbiji*, Mreža SOS Vojvodina u saradnji sa OCD u Srbiji, Kikinda, 2018.
14. *Izveštaj Republike Srbije podnet u skladu sa članom 68. stav 1. Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (studija početnog stanja)*, GREVIO – Prvi državni izveštaj Republike Srbije, Beograd, jun 2018.
15. Jewelles Smith, *Bridging the gaps: Survey examines accessibility at women's shelters*, Disabled Women's Network Canada, 2009.
16. Katie Smith, Charlotte Miles, *Nowhere to turn – Findings from the first year of the No Woman Turned Away project*, Women's Aid, Bristol, 2017.
17. Katrina Rutledge, *Rules, Restrictions and Resident Empowerment in Domestic Violence Shelter Design: An Exploration and Response*, Florida State University Libraries, 2015.
18. Kosana Beker i Tijana Milošević, *Nasilje nad ženama sa mentalnim invaliditetom u rezidencijalnim institucijama*, Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S, Beograd, 2017.
19. Kosana Beker i Tijana Milošević, *Poslovna sposobnost: Sudska praksa i zakoni u Srbiji u 2016. godini*, Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S, Beograd, 2016.
20. Liz Kelly and Lorna Dubois, *Combating violence against women: minimum standards for support services*, Directorate General of Human Rights and Legal Affairs Council of Europe, Strasbourg, 2008.
21. *Manitoba standards manual for women's shelter*, Family Violence Prevention Program and Manitoba's Women's Shelters, 2014.
21. Olivera Ilkić i Lepojka Čarević Mitanovski, *Žene sa invaliditetom – nevidljive žrtve nasilja*, ...IZ KRUGA – organizacija za zaštitu i podršku ženama sa invaliditetom Srbije, Beograd, 2008
22. *Poseban izveštaj o diskriminaciji žena*, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Beograd, 2015.
23. Rannveig Traustadottir i dr, *Prepreke za jednakost – dvostruka diskriminacija žena sa invaliditetom*, Centar za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije, Beograd, 2004
24. *Redovan godišnji izveštaj Pokrajinskog zaštitnika građana – Ombudsmana za 2018. godinu*, Pokrajinski zaštitnik građana – Ombudsman, Novi Sad, 2019

25. *Report on the situation of women from minority groups in the European Union (2003/2109(INI))*, A5-0102/2004, European Parliament, 2014.
26. Rutali Joshi, *Understanding the Built Environment of Shelter Homes for Survivors of Domestic Violence*, Clemson University, 2017.
27. Sara Beattie and Hope Hutchins, *Shelters for abused women in Canada*, Statistics Canada, 2014
28. Sarah M. Kesler, *A Safe Place to Start Over: The Role of Design in Domestic Violence Shelters*, Kansas State University, 2012.
29. *Shadow Report to the Committee for the Elimination of All Forms of Discrimination against Women regarding the fourth reporting cycle of Serbia*, Platform of Organizations for Cooperation with UN Human Rights Mechanisms, Belgrade, 2019.
30. *Shelters for women and girls who are survivors of violence in Ethiopia – National Assessment on the Availability, Accessibility, Quality and Demand for Rehabilitative and Reintegration Services*, UN Women, 2016.
31. Social Services – Essential Services Package for Women and Girls Subject to Violence, Core Elements and Quality Guidelines, UN WOMEN, UNFPA and Australian Aid, 2015.
32. *The Final Activity Report of the Council of Europe Task Force to Combat Violence against Women, including Domestic Violence (EG-TFV (2008)6)*, Council of Europe, 2008
33. Tracy Gierman, Arla Liska and Jan Reimer, *Shelter for Women and Girls at Risk of or Survivors of Violence*, Canadian Network of Women's Shelters and Transitional Houses and UN WOMEN, 2013.
34. *Women with disabilities in the Europe & Eurasia region – final report*, USAID, 2012.
35. *Zaključna zapažanja o četvrtom periodičnom izveštaju Srbije*, CEDAW/C/SRB/CO/4, Komitet za eliminaciju diskriminacije žena, 8. mart 2019. godine
36. *Žene i muškarci u Republici Srbiji*“, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2017.

PROPISI

37. General Comment N. 16 (2005) – Article 3: the equal right of men and women to the enjoyment of all economic, social and cultural rights, E/C.12/2005/3, 13 May 2005
38. Komitet za eliminaciju diskriminacije žena, Opšta preporuka br. 19 – Nasilje nad ženama, 1992, A/47/38
39. Komitet za eliminaciju diskriminacije žena, Opšta preporuka br. 35 o rodno zasnovanom nasilju nad ženama, 2017, CEDAW/C/GC/35
40. Komitet za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena, Opšta preporuka br. 18 – Žene sa invaliditetom, 1991.
41. Krivični zakonik, „Službeni glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005 – ispr, 107/2005 – ispr, 72/2009, 111/2009, 121/2012,
42. Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine sa akcionim planom za period od 2016. do 2018. godine, „Službeni glasnik RS“, br. 4/2016
43. Odluka o Programu za zaštitu žena od nasilja u porodici i partnerskim odnosima i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u AP Vojvodini za period od 2015. do 2020, „Sl. list AP Vojvodine“, br. 54/2014 104/2013, 108/2014 i 94/2016
44. Pekinška deklaracija i platforma za akciju, Peking, 1995
45. Porodični zakon, „Službeni glasnik RS“, br. 18/2005, 72/2011 – dr. zakon i 6/2015
46. Pravilnik o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite, „Službeni glasnik RS“, br. 42/2013
47. Pravilnik o tehničkim standardima pristupačnosti, „Sl. glasnik RS“, br. 46/2013
48. Ustav Republike Srbije, „Službeni glasnik RS“, br. 98/2006
49. Zakon o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, „Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br. 42/2009
50. Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, „Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br. 12/2013
51. Zakon o ratifikaciji Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, „Sl. list SFRJ– Međunarodni ugovori“, broj 11/81

52. Zakon o ravnopravnosti polova, „Službeni glasnik RS“, br. 104/2009
53. Zakon o socijalnoj zaštiti, „Sl. glasnik RS“, br. 24/2011
54. Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, „Sl. glasnik RS“, br. 33/2006 i 13/2016
55. Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, „Sl. glasnik RS“, br. 94/2016
56. Zakon o zabrani diskriminacije, „Službeni glasnik RS“, br. 22/2009
57. Zakon o zaštiti lica sa mentalnim smetnjama, „Službeni glasnik RS“, br. 45/2013

INTERNET IZVORI

58. Center on Victimization and Safety, *Barriers in Victim Services*, (<https://www.endabusepwd.org/problem/outofreach/exploring-the-barriers-in-victim-services/>)
59. Deirde Brennan, *Redefining an Isolated Incident*, Women's Aid and nia, 2017, str. 4, dostupno na: <https://1q7dqy2unor827bjls0c4rn-wpengi-ne.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2017/01/The-Femicide-Census-Jan-2017.pdf>
60. Marc Dubin, *Domestic Violence Shelters and the ADA* (www.ncdsv.org/images/DVSheltersADA.pdf)
61. Pokrajinski sekretarijat za socijalnu politiku, demografiju i ravnopravnost polova, *Hoću da zna“ – sigurna kuća*, (<http://hocudaznas.org/sigurna-kuca/>)
62. Sigurna ženska kuća u Novom Sadu (<http://www.csrns.org.rs/prihvatiliste-sa-prihvatnom-stanicom-za-zene-i-decu-ugrozene-porodicnim-nasiljem-sigurna-zenska-kuca/>)

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316-55:343.62-055.2-056.26/.29

БЕКЕР, Косана, 1972-

Sigurne kuće : kapaciteti za pružanje pristupačne i dostupne usluge ženama sa invaliditetom : stanje u Srbiji - polazna analiza / Kosana Beker, Tijana Milošević, Andrijana Čović ; [istraživačice Maja Mirkov, Marijana Jović]. - Beograd : Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S, 2020 (Beograd : Jovšić Printing Centar). - 88 str. ; 24 cm

Tiraž 500. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija: str. 83-87.

ISBN 978-86-88501-27-9

1. Милошевић, Тијана, 1982- [аутор] 2. Човић, Андријана, 1982- [аутор]
а) Жене са менталним инвалидитетом -- Жртве насиља -- Социјална заштита

COBISS.SR-ID 26969097

